

SAUGUS IR DRAUGIŠKAS INTERNETE TĖVAMS

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

Lietuvos Respublikos kultūros
ministerija

Bibliotekos pažangai

MEDŽIAGĄ RENGĖ:

Inga Manelytė

Egidijus Steponavičius

KONSULTANTAI:

Laima Lapinienė

Aivaras Neimontas

Rasa Stuglienė

KALBOS REDAKTORĖ

Kristina Noreikienė

Medžiaga parengta vykdant projekto „Bibliotekos pažangai“ kampaniją „Saugus ir draugiškas internetas bibliotekose“. Projektą „Bibliotekos pažangai“ įgyvendina Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka kartu su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

UŽ BENDRADARBIAVIMĄ RENGİANT MEDŽIAGĄ, DĖKOJAME:

www.epasas.lt

www.pigu.lt

AB SEB bankas

Projektui „Saugesnis internetas“

SAUGUS IR DRAUGIŠKAS INTERNETE

Tai, ką apie atsargų elgesį internete
turėtų žinoti tėvai

Vilnius, 2010

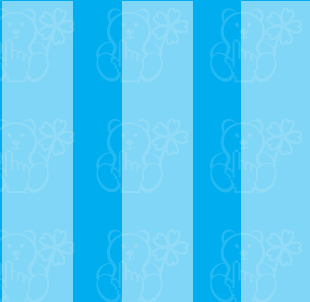
© Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

**SAUGOME
ASMENINĘ
INFORMACIJĄ!**

**RŪPINAMĖS
VAIKŲ
SAUGUMU!**

**RŪPINAMĖS
KOMPIUTERIO
SAUGUMU!**

TURINYS

10-28 psl.

29-44 psl.

45-50 psl.

APIE MOKYMO MEDŽIAGĄ „SAUGUS IR DRAUGIŠKAS INTERNETE“

Mokymo medžiaga „Saugus ir draugiškas internete: tai, ką apie atsargų elgesį internete turėtų žinoti tėvai“ yra skirta patarti tėvams, kaip virtualioje erdvėje saugiai elgtis patiems ir į ką atkreipti dėmesį, kai internetu naudojasi vaikai.

Ko gero, perskaičius pirmąjį sakinį, kilo viena iš dviejų minčių: „Argi internete gali būti kokių nors pavojų?“, o gal – „Internetu tyko visokių grėsmių, todėl geriau ten nė nekišti nosies!“.

Išties, ar gali internete grėsti pavojai, jei naršome sėdėdami jaukioje bibliotekoje ar namuose? Ar gali mus internetas apiplėšti, įskaudinti, pažeminti? Ko gero, ne. Ar gali tą padaryti kiti žmonės, besinaudojantys internetu? Galbūt.

O ar miesto gatvėse, parkuose ar turguje mums niekas negresia? Juk ir čia kyla pavojų. Tik šiose vietose žinome, kaip saugotis: nevaikščioti tamsiomis ir nuošaliomis gatvėmis, nesileisti į kalbas su nepažįstamaisiais, apsidairyti prieš einant per gatvę bei akylai saugoti rankinę. To mokome ir savo vaikus.

Internetu taip pat galioja paprastos atsargumo taisyklės, kurių laikantis, naršyti, bendrauti ar pirkti bus kur kas saugiau. Itin svarbu šias taisykles paaiškinti vaikams – nors, atrodo, kad jie gerai išmano naujausias technologijas ir žino, kaip naudotis kompiuteriu, tačiau dažnai neturi pakankamai gyvenimiškos patirties, bet apskiai – smalsumo ir veržlumo. Būtent todėl jų saugumui turi pasirūpinti tėvai ir, svarbiausia, ne drausdami naudotis šiomis technologijomis, o kalbėdami ir aiškindami.

Visa mokymų medžiaga yra suskirstyta į tris pagrindines dalis – asmeninės informacijos, vaikų ir kompiuterio saugumas. Pirmoje dalyje sužinosite, kaip apsaugoti asmeninius duomenis, kad jie nepatektų piktavaliams į rankas; antroje dalyje aptarsime, kokie pavojai gali grėsti vaikams naudojantis internetu; o susipažinę su trečioje dalyje pateikiama medžiaga, išmoksime, kaip apsaugoti savo kompiuterį nuo gedimų ir virusų atakų.

SUTARTINIAI ŽENKLAI IR ŽYMĖJIMAS

PATARIMAI! Apibendrinama išdėstyta tema - patarimai, kaip saugiai elgtis.

PAPILDOMAS SAUGUMAS! Ką galime padaryti, kad būtume dar saugesni.

SVARBU ŽINOTI! Informacija, kurią svarbu žinoti norint suprasti leidinyje teikiamus patarimus.

JOKIU BŪDU! Rekomendacijos, ko jokių būdu negalima daryti internete.

I. SAUGOME ASMENINĘ INFORMACIJĄ!

Įsivaizduokite: išvykstate atostogų ir ant buto durų paliekate pranešimą – „Išvykau atostogauti, grįšiu po dviejų savaitių. Raktas nuo buto po kilimėliu“. Arba – gatvėje sutiktas nepažįstamas žmogus praneša, kad laimėjote milijoną litų, jums tereikia pasakyti savo vardą, pavardę, adresą, asmens kodą, sąskaitos numerį, ir ši suma bus pervesta į jūsų sąskaitą. Šios situacijos realybėje atrodytų mažų mažiausiai keistos, tiesa? Ir nuo tokių pasiūlymų bėgtumėt kuo toliau bei šimtąjį kartą pakartotumėt savo atžaloms, ką apie tai manote.

Tačiau, atsidūrę panašiose situacijose internete, žmonės būna kur kas patiklesni – dėl neapdairumo ar nežinojimo savo asmeninę informaciją atskleidžia nepažįstamiems ar pateikia neaiškios kilmės registracijos anketose, viešai skelbia savo atostogų laiką ir net parašo namų adresą!

Neįtikėtina, tiesa? Todėl visada prisiminkite, kad bendraudami internete turite būti tokie pat akylūs kaip ir tikrovėje, o prieš atskleisdami savo asmeninius duomenis, devynis kartus pagalvoti. Šiame skyriuje pateikiama informacija yra aktuali visiems interneto vartotojams – tiek vaikams, tiek ir jums, tėvams.

BENDRAUJAME

Registruodamiesi pagalvokite, kokią informaciją apie save nurodysite ir kam ta informacija bus prieinama.

Socialiniuose tinkluose savo profilį rodykite tik draugams.

Bendraudami su draugu internetu įsitikinkite, kad jis iš tiesų yra tas žmogus, kurį pažįstate.

Nepažįstamiems nepasakokite asmeninės informacijos.

Dalinkitės tik tinkamomis nuotraukomis.

Gerbkite kitus ir bendraudami internetu.

NAUDOJAMĖS ELEKTRONINĖS PASLAUGOMIS

Įsitikinkite, kad paslaugos teikėjas patikimas, o jūsų asmeniniai duomenys pateikiami saugioje svetainės dalyje.

Niekam neatskleiskite savo prisijungimo vardų ir slaptažodžių.

Susikurkite saugų slaptažodį.

NARŠOME INTERNETE

Neteikite asmeninių duomenų elektroniniu paštu siunčiamose anketose ar iššokančiuose languose.

Kompiuteryje neišsaugokite savo prisijungimo vardų ir slaptažodžių.

Baigę darbą, atsijunkite nuo svetainės.

Uždarykite visus naršyklės langus.

SVARBU! Asmeninė informacija atskleidžia, kas jūs esate, kur gyvenate, kokios jūsų pajamos, kada važiuojate atostogauti ir pan. Šios informacijos geriau viešai neatskleiskite internete – bendraudami, registruodamiesi ar naršydami.

1. KOKIĄ INFORMACIJĄ BENDRAUJANT INTERNETE SAUGU ATSKLEISTI?

Internetas žavus tuo, kad jame esame ne pasyvūs stebėtojai, kaip, pavyzdžiui, žiūrėdami TV, o aktyvūs veikėjai. Internete apstu įvairių bendravimo programų, socialinių tinklų ir pažinčių svetainių, kuriose galime palaikyti ryšius su artimais žmonėmis, susirasti naujų draugų ar bendraminčių. Tai išties puiku!

Vaikai ir paaugliai itin aktyviai naudojami šiomis galimybėmis, tačiau, ko gero, ir jūs bendraujate su artimaisiais *Skype*, turite susikūrę savo profilį socialiniame tinkle *Facebook*. Šiame skyriuje pateikiama medžiaga bus naudinga tiek jums asmeniškai, tiek nustatant naršymo bei bendravimo internete taisykles vaikams.

Iš tiesų, pagrindinę atsargaus bendravimo internete taisyklę galima apibendrinti taip: bendraujant su draugais internete ar registruojantis socialiniuose tinkluose ar pažinčių tinklapiuose, būtina pagalvoti apie tai, kokią informaciją apie save skelbiame ir kam ji yra prieinama!

REGISTRUOJAMĖS

Socialiniai tinklai ir pažinčių svetainės (www.facebook.com, www.pazintys.lt, www.one.lt, www.klase.lt ir pan.) sparčiai populiarėja – bendravimas perkeliamas į virtualią erdvę. Vieni jų yra itin populiarūs tarp paauglių, kitais dažniau naudojami suaugusieji, tačiau visi jie veikia panašiu principu. Vartotojas susikuria asmeninį profilį (anketą) ir jame talpina savo nuotrauką, pasakoja įspūdžius, kuriuos gali matyti profilio draugai.

Norint naudotis socialiniais tinklais ir pažinčių svetainėmis, pirmiausia juose reikia užsiregistruoti. Registruojantis prašoma nurodyti asmeninius duomenis – pavyzdžiui, *Facebook* reikia nurodyti savo vardą, pavardę bei gimimo datą (1 pav.). Vėliau ši informacija atsiranda sukurtame profilyje.

Registruodamiesi galite nurodyti arba savo tikrąjį vardą, pavardę ir gimimo datą, arba susikurtą slapyvardį.

1 pav. Registracijos anketa Facebook.

Rinkdamiesi, kur susikurti savo profilį, atkreipkite dėmesį į tai, kokią asmeninę informaciją prašoma pateikti. Kai kurios svetainės registruojantis prašo gana išsamios informacijos (2–3 pav.).

Registracija

Ačiū kad apsilankėte Pazintys.lt.
Papasakokite apie save ir esame įsitikinę, kad už keleto minučių gausite intriguojančių pasiūlymų.

Jei turite kokių klausimų rašykite: info@pazintys.lt.

Kai užsiregistruosite gausite dovaną - nemokamą 2 dienų VIP narystę!

Nickas (*) Mutabor ok

Slaptažodis (*) ok

Pakartokite Slaptažodį (*) ok

El. paštas (*) mutabor121@gmail.com ok

Unikalus patvirtinimo kodas (*) 0903 0903

Prašome įveskite patvirtinimo kodą. Patvirtinimo kodas pavaizduotas paveikslėlyje.

☒ Aš sutinku su **Taisyklėmis** Aš sutinku, kad mano asmeniniai duomenys būtų renkami ir saugomi portalo duomenų bazėje bei naudojami informacinių bei reklaminių laiškų ir SMS pranešimų siuntimui.

☐ Aš noriu gauti Pazintys.lt informacinius laiškus ir reklamą

Registruokis

Šiaurios naujienos

levaisingumas: ar sakyti apie tai

2 pav. www.pazintys.lt registracijos anketa.

Profilio nustatymai | **Profilio informacija** | Kontaktai | Keisti slaptažodį | Slėpti informaciją | Naikinti anketa

Kai užsiregistruosite gausite dovaną - nemokamą 2 dienų VIP narystę!

Nickas Mutabor **Pakeisti**

Vardas (*) Mutabore

Pavardė (*) Mutaboryte **(Parodoma)**

Gimtadienis (*) 31 Gruodžio 1993

Ūgis (*) Pasirink

Išsilavinimas (*) Pasirink

Kūno tipas (*) Pasirink

Šalis (*) Lietuva

Valstija / regionas (*) Pasirink

Miestas (*) Pasirink
Kito:

Amys (*) Pasirink

Plaukų spalva (*) Pasirink

Aš esu (*) Pasirink

Pajamos Pasirink

Interesai (*) ☐ sportas ☐ muzika ☐ kinas ☐ literatūra ☐ kiti

3 pav. www.pazintys.lt registracijos anketa, į kurią patenkame, sutikę su taisyklėmis.

Registracijos anketoje www.pazintys.lt prašoma nurodyti informaciją apie išvaizdą, pajamas ir pan. Svarbu atsiminti, kad registruojantis tokiose svetainėse nėra būtina nurodyti tikros informacijos – bus kur kas saugiau, jei nurodysite netikrus duomenis. Taip pat saugiau nurodyti elektroninio pašto adresą, kuriame nesimato jūsų vardo ir pavardės (tokią pašto dėžutę reiktų naudoti registruojantis visur internete).

Registruojantis bet kurioje pasirinktoje svetainėje ar socialiniame tinkle, taip pat būtina perskaityti registracijos ir/arba naudojimosi taisykles bei išsiaiškinti, kokiais tikslais galės būti naudojami jūsų

asmeniniai duomenys (2 pav.), ypač, jei prašoma nurodyti telefono numerį ar elektroninio pašto adresą, kitus kontaktinius duomenis. Jei taisyklėse nurodyta, kad įrašytas telefono numeris ar elektroninio pašto adresas gali būti naudojamas tiesioginės rinkodaros tikslais, tuomet galite sulaukti įvairių reklaminių SMS žinučių ar laiškų. Pagalvokite, ar to norite ir tik tada nuspręskite, ar verta registruotis.

Svetainės gali siūlyti jūsų nurodytu el. paštu siųsti reklaminius laiškus ir informaciją. Jei to nenorite, patikrinkite, ar tikrai prie šio pasirinkimo nėra uždėta varnelės (2 pav.).

PATARIMAI!

Jei socialinės, pažinčių svetainės, bendravimo programos registracijos anketoje prašoma itin išsamių asmens duomenų (adreso, telefono numerio ar pan.), paklauskite savęs, ar jums šios paslaugos yra būtinos. Visada galite paieškoti analogiškas paslaugas siūlančių svetainių.

Registruojantis socialiniuose tinkluose ir pažinčių svetainėse, nebūtina nurodyti tikros informacijos apie save. Taip pat rekomenduojama pildyti tik tuos laukelius, kuriuos būtina (jie paprastai pažymimi žvaigždute (*)).

Perskaitykite naudojimosi svetaine taisykles, prieš registruodamiesi ir spusteldami mygtuką „Sutinku“.

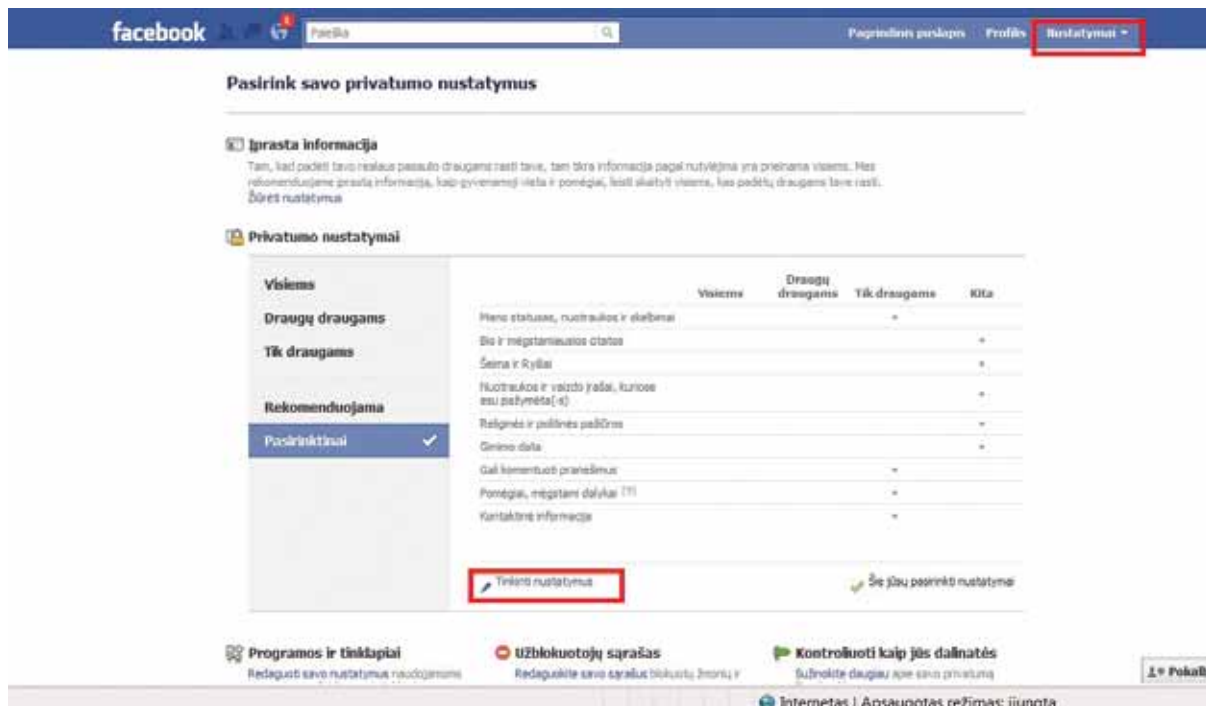
SAVO PROFILĮ RODOME TIK DRAUGAMS

Užsiregistravę socialiniame tinkle ar pažinčių svetainėje ir susikūrę profilį (anketą), jame dalinamės informacija apie save, savo planais, nuotraukomis ar video medžiaga. Tam, kad tą daryti būtų saugu, informacija apie jus turi būti matoma tik jūsų profilio draugams, o ne visiems vartotojams!

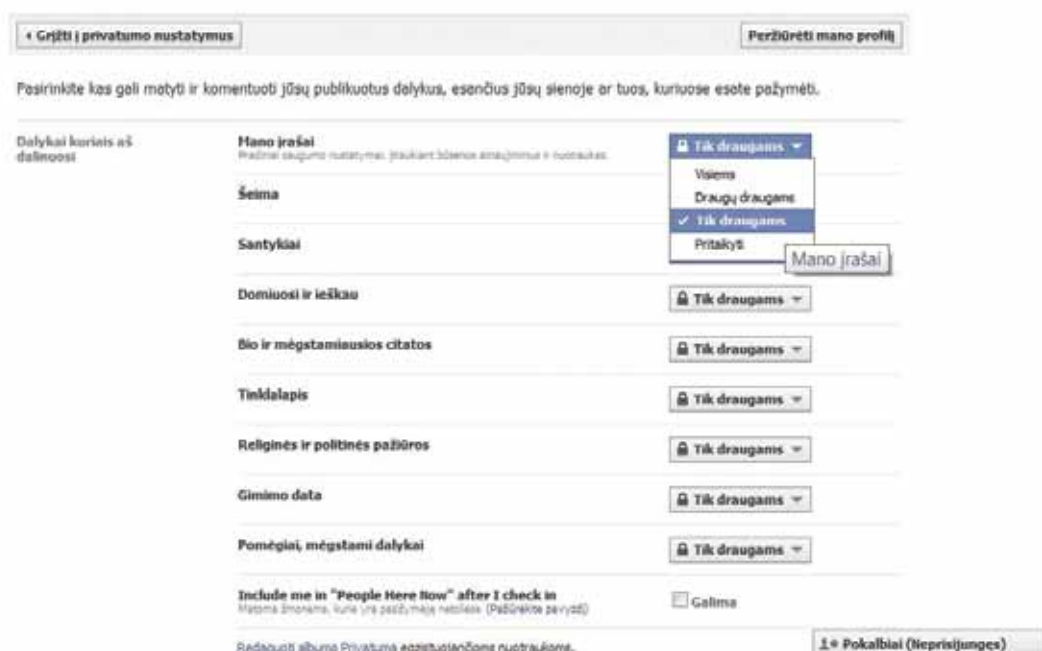
Apriboti profilyje pateiktos informacijos matomumą galima panaudojant privatumo nustatymus, kurie yra visose bendravimo svetainėse, tik nepamirškite jų įjungti!

PAVYZDYS!

Jei turite savo profilį *Facebook* svetainėje, prisiregistruokite, dešiniajame viršutiniame lango kampe raskite nuorodą „Nustatymai“ ir pasirinkite „Privatumo nustatymai“. Atsivers nustatymų langas (4 pav.). Nustatyti, kad informacija apie jus būtų matoma tik draugams, galite skyriuje „Privatumo nustatymai“ (pasirinkite nuorodą „Tinkinti nustatymus“). Pasirinkite nustatymą, kad jūsų informacija būtų rodoma tik draugams (5 pav.).

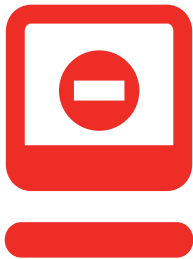

4 pav. Privatumo nustatymų langas Facebook svetainėje.

5 pav. Visur pasirinkite privatumo nustatymus „Tik draugams“.

Jei tokių privatumo nustatymų nėra, pildydami savo profilį jokia būdu neatskleiskite asmeninės informacijos, savo planų, geriau neskelbkite tokių nuotraukų, kuriose nesunku jus identifikuoti. Siūlome paieškoti kitų svetainių, turinčių privatumo nustatymo galimybes, ir registruotis bei bendrauti jose.

JOKIU BŪDU!

Net jei pasirinkote tinkamus privatumo nustatymus, tačiau nepažįstate visų savo profilio draugų realybėje, viešai ir su iškalbingomis detalėmis neskelbkite, kur gyvenate, kada ir kur išvykstate, kada grįžtate namo bei informacijos, susijusios su jūsų finansine padėtimi, gyvenamąja vieta, kitais svarbiais dalykais.

Kai bendravimo tinkluose ar pažinčių svetainėse registruojasi jūsų atžala, susitarkite, kad bent jau pradžioje tą darytumėt drauge – tuomet galėsite paaiškinti ir įsitikinti, kad registracijos anketoje neatskleidžiama per daug asmeninės informacijos ir teisingai nustatomi privatumo apribojimai. Šio patarimo nesunku laikytis tada, kai vaikai dar tik pradeda domėtis tokio tipo svetainėmis, tačiau bus sudėtingiau tuomet, kai jie jau aktyviai jomis naudosis. Tuomet reikėtų tiesiog pasikalbėti šia tema.

Jei jūs ar jūsų vaikai esate užsiregistravę keliuose socialiniuose tinkluose ar pažinčių svetainėse, būtinai patikrinkite, kokia informacija apie jus yra prieinama visiems interneto vartotojams. Tą galite padaryti į paieškos sistemą www.google.com įvedę savo vardą ir pavardę. Pastebėję, kad apie jus internete galima rasti asmeninės informacijos, patikrinkite, ar visose svetainėse esate pasirinkę tinkamus privatumo nustatymus.

BENDRAUJAME

Bendrauti internetu galima ir interneto telefonijos programomis, pokalbių svetainėse (*IRC – Internet Relay Chat*) ir pan. Bendrauti internetu yra visiškai saugu, jei tai daroma atsargiai.

Kai internetu bendraujate su draugais, kuriuos pažįstate realybėje ir kurie apie jus žino pakankamai daug asmeninių dalykų, didelio pavojaus nekils, jei jiems pasakysite, kada ir kur išvykstate atostogauti ar kitą asmeninio pobūdžio informaciją. **Bendraudami su draugu internetu įsitikinkite, kad jis iš tiesų yra tas žmogus, kurį pažįstate!**

Kai bendraujate su internetiniais draugais, kurių realybėje nepažįstate, reikia būti šiek tiek budresniems, ypač, jei pastebite jų bandymus sužinoti jūsų asmeninę informaciją:

- pavardę (jei jos nesimato jūsų profilyje);
- adresą ir telefoną;
- darbovietę ar mokymo įstaigą;
- pajamas ir kitą finansinę informaciją;
- atostogų laiką, planus ar kitą su išvykimu iš gyvenamosios vietos susijusią informaciją;
- prisijungimo vardus, slaptažodžius, elektroninės bankininkystės kodus ir kitus duomenis.

Nesakykite šios informacijos pokalbio internete metu nepažįstamam žmogui, net jei bendraujate ne pirmą kartą. Saugoti asmeninę informaciją turi ir vaikai – paaiškinkite jiems, kodėl nepažįstamiems žmonėms negalima sakyti šių dalykų. O prisijungimo vardų, slaptažodžių, elektroninės bankininkystės kodų nesakykite net savo artimiesiems!

Jei bendraujate specializuotuose forumuose, laikykitės paprastos nuostatos: kalbėkite tik konkrečiai pasirinkta tema (pvz., gėlių auginimas ar namų remontas) ir vėliau nepasakokite apie save (kas esate, kur gyvenate, kokias pajamas gaunate ir pan.). Tos pačios taisyklės rekomenduojame laikytis ir pradėjus rašyti savo tinklaraštį.

SVARBU ŽINOTI! APIE KĄ KALBĖTI INTERNETE?

Internete su draugais galite kalbėtis apie viską, kas įdomu jums patiems, pavyzdžiui, gėlių auginimą, automobilio priežiūrą ar namų statybą, aptarti politines ir socialines aktualijas, šachmatų ėjimus, knygas ir pan. Tik bendraudami su nepažįstamais žmonėmis, nesakykite jiems to, ko nesakytumėt nepažįstamiems, sutiktiems gatvėje.

PAGARBA SVARBI IR BENDRAUJANT INTERNETE

Bendraujant internete, rašant komentarus tinklaraščiuose ar forumuose, komentuojant straipsnius svarbu būti tokiems pat mandagiems, kokie esame ir bendraudami su žmonėmis akis į akį. Gali atrodyti, kad internete galime sakyti viską ir bet kaip, nes juk vis vien niekas nežinos, kas esame, tačiau tai netiesa.

Aptikę neetiškus komentarus internete, policijos pareigūnai pradeda tyrimą. Jei komentare ar kitoje viešai paskelbtoje informacijoje įžeistas konkretaus asmens orumas ir garbė, tas asmuo gali kreiptis į policiją privataus kaltinimo tvarka. Bet kuriuo atveju, policija nesunkiai suranda komentarą parašiusį asmenį.

Todėl ne pro šalį būtų žinoti, ko geriau nerašyti internete (komentaruose, forumuose ir pan.).

- Nerašykite smurtą skatinančių komentarų.
- Neįžeidinėkite tautinių, religinių ar kitų mažumų.
- Nežeminkite asmens garbės ir orumo.
- Nereikškite ir neskatinkite rasinės, tautinės, religinės ar kt. neapykantos.
- Negrasinkite kitiems, neniekinkite ir nesityčiokite iš kitų.
- Nekurstykite diskriminuoti dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, socialinės padėties, tikėjimo ar pažiūrų.

Kartais tokius komentarus, kuriuose nesilaikoma etikos, ištrina svetainės ar forumo (jei nuomonė reiškiamą jame) administratorius, tad nenustebkite, jei jūsų komentaras ar pasisakymas po kelių dienų pradinga.

Paaikškinkite ir vaikams, kad internetu besinaudojantis asmuo gali būti nustatytas pagal kompiuterio IP adresą, kurį suteikia interneto ryšį teikiančios bendrovės. Reikalui esant, būtent į interneto tiekėjus kreipiasi policija, norėdama identifikuoti įstatymus pažeidžiantį komentarą parašiusį žmogų.

Taip pat atminkite – jei skelbiama jus žeminanti, įžeidžianti informacija, jūs galite kreiptis į policiją

DALINAMĖS TIK TINKAMOMIS NUOTRAUKOMIS

Net ir tuomet, kai jūsų profilyje yra nustatyti apribojimai „Tik draugams“, reiktų gerai pagalvoti prieš rašant komentarus bei skelbiant nuotraukas ar vaizdo medžiagą – nesvarbu, kad jus mato tik draugai, ši informacija vis tiek yra vieša. Skelbiant vaizdo įrašus vaizdų dalinimosi svetainėse (pvz., www.youtube.com, www.vaizdelis.lt ar kt.), galioja tos pačios atsargumo taisyklės.

Nieko baisaus, jei savo profilio draugams rodote atostogų ar klasės susitikimo nuotraukas. Vis dėlto, prieš skelbiant nuotraukas internete, vertėtų pamąstyti, ar kiekviena konkreti nuotrauka tinkama rodyti viešai.

Ar nuotrauka, kurią planuojate skelbti, nėra provokuojanti ir nepadoraus turinio? Ar joje jūs ar

kitas žmogus nesate nepatogioje, kvailioje, gėdingoje situacijoje?

Tarp paauglių provokuojančias nuotraukas skelbti tampa vis populiariau, todėl su savo atžala vertėtų aptarti tokių nuotraukų viešinimo pavojų. Iš tiesų provokuojančios ir nepadoraus turinio nuotraukos gali sudaryti klaidingą įspūdį, atkreipti priekabiautojų dėmesį ir paskatinti juos netinkamam elgesiui su vaiku. Taip pat, jei socialiniame tinkle neapgalvotai paskelbtą nuotrauką pamatys draugai ar bendramoksliai, gali kilti patyčių pavojus mokykloje. Tokio pobūdžio svetainėse lankosi ir darbdaviai, todėl kažkada neapdairiai paskelbta nuotrauka vėliau jaunam žmogui gali sukliudyti ir įsidarbinti.

Siekdami to išvengti, su vaiku aptarkite:

- kokias nuotraukas galima rodyti viešai, o kokias vertėtų pasilikti tik sau;
- ar nuotrauka, kurią vaikas planuoja skelbti, galėtų būti parodyta kitoje viešojoje vietoje, pavyzdžiui, mokyklos skelbimų lentoje?

Ar nuotraukoje, filmuotoje medžiagoje nėra užfiksuota fotografavimo data bei tikslios geografinės koordinatės, leidžiančios nustatyti, kur yra fotografuota?

Vaikai ir paaugliai dažnai naudoja internetines kameras – bendrauja, kuria filmus ar pan. Jei vaikas įkelia sukurtus filmus į internetą, jis ten parodo ne tik save, bet ir savo aplinką – pavyzdžiui, filme matomas kambarys gali labai daug ką pasakyti apie vaiko pomėgius ir gyvenimo būdą, šeimos pajamas, turtą, o suvedus aparato užfiksuotas koordinatas į internetą, galima nustatyti vaiko gyvenamąją vietą.

To bijant tikrai neverta slopinti jaunosios kartos kūrybinio polėkio, tačiau pasisaugoti reiktų:

- Peržiūrėkite internete skelbiamas savo ir savo šeimos nuotraukas; pašalinkite tokias, kurios gali suteikti užuominų, leidžiančių sužinoti jūsų namų adresą.
- Peržiūrėkite savo ir savo vaikų mobiliųjų telefonų nustatymus; jei įmanoma, išjunkite geografinių koordinatų rodymo funkciją (tačiau nepamirškite, kad šis nustatymas gali būti ir naudingas, pavyzdžiui, kai išleidžiate vaikus į žygį).
- Įsitikinkite, kad internete skelbiamos nuotraukos neatskleidžia jūsų ar jūsų vaikų tapatybės (dažnai žmonės fotografuojasi šalia namų, kur matomas jų adresas; vaikai fotografuojasi laikydamiesi rankose diplomus, kuriuose galima įskaityti jų vardus ir pavardes).
- Perspėkite vaikus, kad vaizdo kameros gali būti naudojamos informacijai apie juos pačius, jūsų šeimą ir turtą išgauti. Bendraujant internetu, vaizdo kameros turi būti nukreiptos į neutralų foną.
- Susitarkite, kad, prieš skelbdamas vaizdo medžiagą internete, vaikas paprašys jūsų leidimo ar bent parodys jums ir pasitars.

PATARIMAI!

Bendraudami su draugu internete, įsitikinkite, kad jis iš tiesų yra tas žmogus, kurį pažįstate!

Jokiu būdu nesakykite asmeninės informacijos žmogui, kurio nepažįstate!

Įjunkite savo profilio privatumo nustatymus ir leiskite matyti jūsų skelbiamą informaciją tik savo profilio draugams!

Jei tarp jūsų profilio draugų yra žmonių, kurių realiai nepažįstate, arba jei svetainė nesiūlo privatumo nustatymų, savo profilyje nesidalinkite jokia asmenine informacija.

Savo profilyje neviešinkite provokuojančių ar netinkamo turinio nuotraukų.

Prieš viešai skelbdami nuotraukas ar vaizdo įrašus patikrinkite, ar juose nėra atskleidžiama per daug informacijos apie Jus ar kitus asmenis.

Aptarkite šiuos patarimus su savo vaikais!

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Registruodamiesi, geriau nurodykite ne savo tikrą vardą ir pavardę, o slapyvardį.

Susikurkite atskirą pašto dėžutę registravimuisi įvairiose interneto svetainėse (tarp jų – ir socialiniuose tinkluose ar pažinčių svetainėse). Joje nurodykite tik vardą ir skaitmeninį šifrą ar pseudonimą (vietoj vardas.pavarde@gmail.com – vardas321@gmail.com). Tai ne tik padės išvengti nepageidaujamų laiškų, bet ir neleis jūsų identifikuoti.

Reguliariai patikrinkite, kokią informaciją apie jus ir jūsų vaikus pateikia interneto paieškos sistemos, pvz., www.google.com.

Jei internete randate daugiau asmeninės informacijos nei vardas ir pavardė, patikrinkite, ar visose svetainėse, kuriose esate užsiregistravę, pasirinkote tinkamus privatumo nustatymus.

Jei randate, kad kažkas naudoja jūsų ar jūsų vaikų vardą ar nuotrauką, informuokite svetainės administraciją apie nesankcionuotus prisijungimus ar neteisėtą jūsų duomenų naudojimą. Svetainės administracija turėtų patikrinti asmens tapatybę, pašalinti neteisėtai naudojamus duomenis ir užblokuoti neteisėtai duomenis naudojančius interneto vartotojus.

2. KAIP SAUGIAI NAUDOTIS ELEKTRONINĖMIS PASLAUGOMIS?

Internetu yra svarbių paslaugų, kuriomis naudojantis prireiks daugiau asmeninės informacijos – pavyzdžiui, perkant interneto parduotuvėse ar naudojantis el. bankininkystės paslaugomis. Šiomis paslaugomis naudotis visiškai saugu, jei žinosite, ^{kaip saugiai naudotis elektroninėmis paslaugomis?} į ką atkreipti dėmesį.

Nors vaikai ir paaugliai tokiomis paslaugomis paprastai nesinaudoja ar daro tai retai, kai kurie aspektai gali būti naudingi ir jiems, todėl patys nuspręskite, apie ką vertėtų pasikalbėti su savo atžalomis.

PERKAME EL. PARDUOTUVĖSE!

Perkant prekes ar paslaugas internetu, reikia prisiregistruoti. Tai, kokių duomenų reikalaujama, priklauso ir nuo paslaugos teikėjo. Paprastai reikia nurodyti vardą, pavardę, el. pašto adresą, gyvenamosios vietos adresą, telefono numerį. Šie duomenys gali būti reikalingi, pavyzdžiui, įsigytoms prekėms pristatyti į jūsų namus.

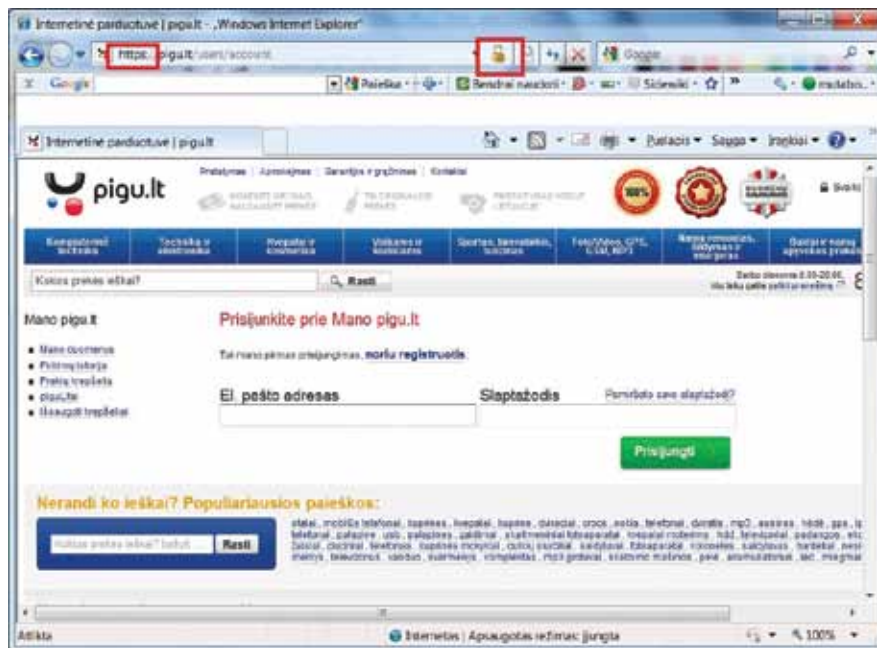
Registruojantis elektroninėje parduotuvėje pirmą kartą, derėtų atkreipti dėmesį į kelis svarbius dalykus:

- Elektroninė parduotuvė (ar kitas paslaugų teikėjas) yra patikima, jeigu jos svetainėje pateikiama teisinga ir išsami informacija (kontaktai, įmonės kodas ir pan.), paslaugos teikimo sąlygos (apmokėjimas, pristatymas, prekėms suteikiama garantija ir pan.). Jei planuojate prisiregistruoti bei naudotis parduotuvės paslaugomis, paskambinkite nurodytais kontaktiniais telefonais ir pabendraukite su jų atstovais (6 pav.).

6 pav. Elektroninėje parduotuvėje www.pigu.lt nurodoma kontaktinė ir kita informacija.

- Patikima parduotuvė ar kitas paslaugų teikėjas turi specialų saugumo sertifikatą SSL. Jei paslaugų teikėjas turi tokį saugumo sertifikatą, prisijungus prie apsaugotos svetainės dalies, šalia interneto adreso atsiranda geltona spynelė, o adresas prasideda raidėmis https://. Svarbu stebėti, kad registruojantis ar pateikiant kitą svarbią informaciją, atliekant mokėjimą, asmeninius duomenis pateiktume tik saugioje svetainės dalyje (7 pav.).

7 pav. https:// ir spynelės ženklas patvirtina saugumą.

- Visuomet, o ypač jei į svetainę patenkate spustelėję nuorodą iš el. laiško, pravartu patikrinti, kad esate tikroje paslaugų teikėjo svetainėje.

SVARBU ŽINOTI!

Šios saugumo rekomendacijos svarbios tiek perkant internetu, tiek naudojantis kompiuteriu, o ypač jei į svetainę patenkate spustelėję nuorodą iš el. laiško, pravartu patikrinti, kad šios rekomendacijos tiktų jūsų atvejui. mokėjimais, asmens duomenimis ir pan.

NAUDOJAMĖS ELEKTRONINE BANKININKYSTĖ

Norint naudotis el. bankininkystės paslauga, pirmiausia reikia nuvykti į banką, pasirašyti sutartį ir gauti prisijungimo duomenis. Bankas niekada neprašys pateikti asmens duomenų internete, o, norėdami pasinaudoti paslaugomis, jungsitės tik su banko duotais prisijungimo vardu ir kodais. Banko suteiktą slaptažodį, tik pradėję naudotis el. bankininkyste, pakeiskite savo sugalvotu.

Tam, kad elektroninės bankininkystės paslaugomis naudotis būtų saugu, atkreipkite dėmesį į šiuos dalykus:

- Jūs esate tikroje paslaugų teikėjo svetainėje (patikrinkite, ar internetinis adresas sutampa su pasirašytoje sutartyje nurodytu adresu). Internetiniai sukčiai gali sukurti svetainę, kurios išvaizda labai panaši į jūsų banko, tačiau adresas nesutampa (pavyzdžiui, vietoj www.seb.lt nurodoma www.sebs.lt). Atidžiai patikrinkite adresą, ypač jei į svetainę patekote ne surinkęs jos adresą laukelyje, o spustelėjęs nuorodą.
- Niekomet ir niekam – net artimiesiems ar savo bankininkui – nei žodžiu, nei telefonu, nei el. paštu neatskleiskite savo el. bankininkystės prisijungimo kodų ir slaptažodžių. Jokiu būdu neužsirašykite slaptažodžių užrašų knygelėse. Ši informacija turi būti griežtai saugoma – tik taip galite būti tikras, kad niekas kitas, išskyrus jus, neprisijungs prie jūsų sąskaitos.

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Jei niekaip nepavyksta įsiminti kodų ir slaptažodžių, užkoduokite juos ir tik tada užsirašykite. Pavyzdžiui, PIN kodą 55 32 galite užkoduoti 2455321 ir tokį numerį užsirašyti saugioje vietoje. Skaičių kombinaciją bus paprasčiau atsiminti pamačius šį užrašą.

- Jokiu būdu prie viešos interneto prieigos nepalikite banko kortelių, kodų generatoriaus, ant lapelių užrašytų PIN kodų ar kitų prisijungimo duomenų!
- Naudodamiesi elektrone bankininkyste ar kitomis paslaugomis, susijusiomis su finansinėmis operacijomis (pvz., pirkdami internetu), neprašykite pašalinių žmonių pagalbos ir nesuteikite jiems savo prisijungimo duomenų. Jei nežinote, kaip naudotis norimomis paslaugomis, užsirašykite į mokymus savo bibliotekoje!
- Saugokite savo banko kortelę – jos numerį, galiojimo laiką ir CVV kodą (tai skaičiai nurodyti toje kortelės pusėje, kur yra jos savininko parašas). Šią informaciją reikia nurodyti perkant el. parduotuvėse, todėl svarbu įsitikinti jų patikimumu (žr. sk. „Perkame el. parduotuvėse“). Jei neapdairiai banko kortelės numerius atskleisite kitiems asmenims, jie gali pasinaudoti šia informacija.

PATARIMAI!

Įsitikinkite, kad paslaugos teikėjas patikimas, turi reikiamus saugumo sertifikatus (SSL), o jūsų asmeniniai duomenys pateikiami saugioje svetainės dalyje (<https://>).

Taip pat įsitikinkite, kad esate tikroje paslaugų teikėjo svetainėje.

Niekuomet niekam neatskleiskite jokių prisijungimo kodų ir slaptažodžių, PIN kodų, el. bankininkystės kodų. Ši informacija yra griežtai asmeninė ir niekam neturi būti atskleidžiama ar neapdairiai paliekama. Nesuteikite prisijungimo prie banko sąskaitų informacijos vaikams. Ją nesunkiai gali išgauti svetimai, apsimetę draugais ar pažįstamais. Kartais ir patys vaikai, neapdairiai pasielgę, gali ištuštinti sąskaitą.

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Kiekvienoje svetainėje naudokite skirtingus prisijungimo vardus ir slaptažodžius. Slaptažodžio saugumui skirkite ypatingą dėmesį:

- slaptažodis neturėtų būti jūsų ar šeimos narių vardai arba gimimo datos;
- slaptažodį turi sudaryti didžiųjų ir mažųjų raidžių, skaitmenų kombinacija, kuri būtų sunkiai atspėjama, pvz., LiEtuvis170;
- slaptažodžiai turi būti ne trumpesni nei 6 ženklų.

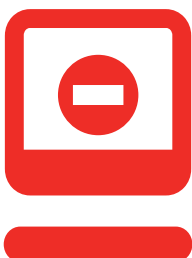
Keiskite slaptažodžius kas 3 mėn. ar dažniau.

Niekada nelaikykite PIN kodų kartu su kortelėmis.

PIN kodus, slaptažodžius užsirašykite ne ant lapelio, o pvz., užkoduokite į mobilųjį telefoną.

Užsirašykite ir su savimi nešiokitės banko telefono numerį, jei reikėtų skubiai informuoti apie pamestą ar pavogtą banko kortelę.

Jei norite įsigyti daiktų ar paslaugų iš užsienio svetainių, ar įtariate, kad tiekėjas gali būti nepatikimas, naudokite specialią atsiskaitymų internete sistemą *Paypal* (<https://www.paypal.com/lt>), o prekių pristatymui atsidarykite pašto dėžutę artimiausiame „Lietuvos pašto“ skyriuje (P.D.). Tokiu būdu internete neatskleisite savo asmeninių duomenų.

JOKIU BŪDU!

Jei kitas žmogus jūsų prašo suvesti jo slaptažodžius ar prisijungimo kodus, nedarykite to. Gali būti, kad padėję atlikti finansines operacijas ir suvedę slaptus duomenis, vėliau būsite apkaltintas vagyste. Verčiau pasiūlykite tokiam žmogui konsultacijas ar užsirašyti į mokymus bibliotekoje ta tema.

3. SAUGOMĖS ELEKTRONINIŲ SUKČIŲ!

Internete teikiamomis elektroninėmis paslaugomis naudotis bus saugu, jei laikysitės šių patarimų, tačiau kartais pasitaiko, kad pikty kėslių turintys žmonės bando išvilioti asmeninę informaciją, slaptažodžius ar prisijungimo kodus pačiais įvairiausiais būdais. Šią informaciją jie gali panaudoti norėdami, pavyzdžiui, jus apvogti ar jūsų vardu pasiimti paskolą. Tam, kad per neatsargumą nepakliūtume į jų paspėstas pinkles, reikia žinoti, kokiais būdais nusikaltėliai veikia ir ko reiktų saugotis.

NETIKĖKITE LENGVAIS LAIMĖJIMAIS

Naršant internete, reklaminiuose laukuose, šalia pagrindinės informacijos arba iššokančiuose languose, gali atsirasti pranešimų: „Sveikiname, jūs esate 1000-asis šios dienos laimėtojas!“ arba: „Kiek šiame galvosūkyje matote trikampių?“. Kartais tai yra oficialių bendrovių reklaminiai projektai, todėl nieko baisaus neatsitiks, jei juose sudalyvausite.

Bet gali būti, kad tokiais paprastais klausimais ar informacija apie netikrus laimėjimus interneto lankytojus bandoma įvilioti į virusais užkrėstus interneto puslapius ar, prisidengiant netikru laimėjimu, išvilioti asmeninius duomenis – vardą, pavardę, telefono numerį, adresą, elektroninio pašto adresą, banko sąskaitos numerį. Vėliau ši informacija gali būti piktavališkai panaudota, pavyzdžiui, apiplėšti.

Todėl geriau nesusigundykite viliojančiais laimėjimais ir lengvu uždarbiu, ignoruokite sveikinimus ir „įdomius“ klausimus!

Elektroniniu paštu taip pat galite gauti sveikinimus „Sveikiname! Jūsų elektroninis paštas laimėjo 2 milijonus svarų nacionalinėje loterijoje“. Tokiame laiške bus prašoma pateikti duomenis apie save, sąskaitų numerius ir kitokią informaciją, kuri vėliau gali būti panaudota jūsų banko sąskaitai ištuštinti. Be to, tokie laiškai gali turėti paslėptų virusų.

PAVYZDYS!

Populiarus būdas informacijai išvilioti yra laiškas iš Nigerijos (ar kitos kokios, dažniausiai Afrikos valstybės), kuriame prašoma: „Sveiki, esu nuverstojo Nigerijos karaliaus sūnėnas. Mano šalyje siaučia pilietinis karas, todėl noriu išvykti iš šalies ir pervesti asmenines santaupas į saugią šalį. Jei leistumėte pasinaudoti Jūsų banko sąskaita, laikinai pervesčiau ten 2 milijonus dolerių, o Jums už tarpininkavimą sumokėčiau 10 %, t.y., 200 000 dolerių“. Pradėjus bendrauti, vėlgį bus prašoma atskleisti konfidencialią informaciją apie banko sąskaitas, prisijungimo kodus ir pan.

Ištrinkite tokias žinutes jų net neskaitę, nes jas atidarę galite pasigauti ir kompiuterinį virusą. Perspėkite vaikus, kad jie taip pat ignoruotų tokius laiškus ir trintų net neatidarę.

FIKTYVUS DUOMENŲ TIKSLINIMAS

Kartais sukčiai, prisidengę bankinių ar kitų patikimų oficialių institucijų interneto svetainių adresais, siunčia elektroninius laiškus, kuriuose prašoma pateiktoje nuorodoje patikslinti asmeninę informaciją – vardą, pavardę, asmens kodą ar sąskaitos numerį. Tokių duomenų paprastai užtenka, kad internetiniai sukčiai galėtų jūsų vardu pasinaudoti, pavyzdžiui, greitojo kredito paskola.

PAVYZDYS!

Kai „Hansabankas“ 2008 m. keitė pavadinimą į „Swedbank“, daug banko klientų gavo elektroninį laišką: „Sveiki, mūsų bankas keičia pavadinimą. Kad nesutriktų Jūsų atsiskaitymai internetinės bankininkystės sistemoje, prašome paspausti šią nuorodą ir užregistruoti savo prisijungimo duomenis“.

Paskambinus į banką patikslinti dėl šios informacijos pateikimo, bankas paaiškino, kad tokio elektroninio laiško nesiuntė. Laišką išplatino sukčiai!

SVARBU ŽINOTI!

Valstybinės ir finansinės institucijos (bankai, draudimo įstaigos) konfidencialios asmeninės informacijos niekada nereikalauja siųsdamos elektroninius laiškus ar telefonu, taip pat nei el. paštu, nei telefonu neprašo pateikti jokių slaptažodžių ar prisijungimo kodų. Apie konfidencialios informacijos poreikį valstybinės ir finansinės institucijos praneša ne internetu ar SMS žinute, o registruotu paštu. Konfidencialūs duomenys teikiami tik atvykus į banko, draudimo bendrovės ar kitos institucijos būstinę.

Jei jūsų reikalauja asmens duomenų ir abejojate, ar tai daroma teisėtai, susisiekite su Valstybine duomenų apsaugos inspekcija www.ada.lt (8 pav.).

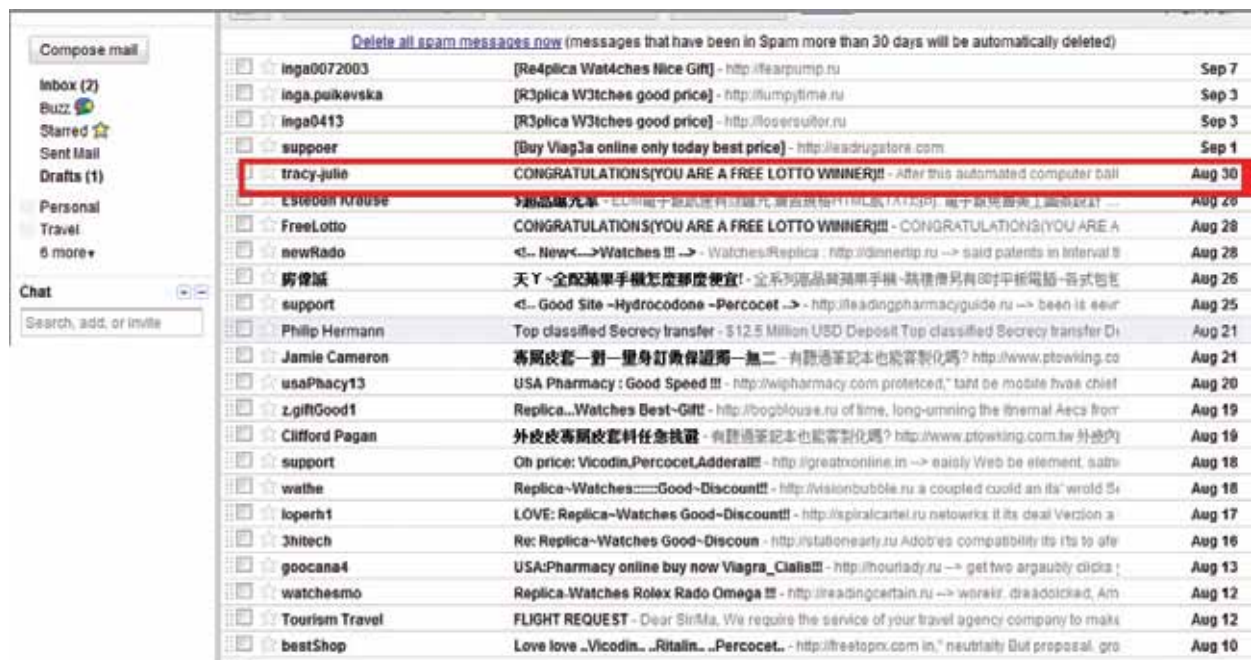

8 pav. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos svetainė.

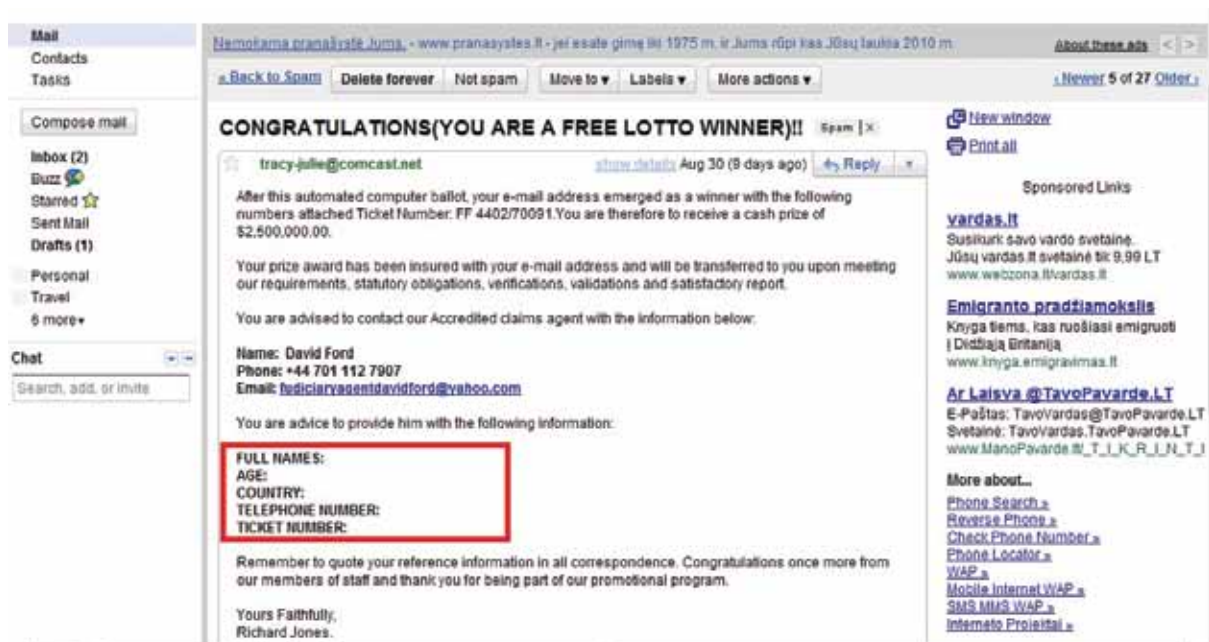
PAVYZDYS!

Laiškas su prašymu patikslinti asmeninę informaciją gali būti siunčiamas ir apsimetus, pavyzdžiui, užsienio banku ar kitais tiekėjais (9 pav.) Atidarę tokią žinutę, rasite prašymą pateikti savo vardą, pavardę, telefono numerį ir kitą informaciją (10 pav.).

Jei šiuos duomenis pateiksite, gali būti, kad ši informacija bus panaudota neteisėtais tikslais. Atminkite, kad jokių paslaugų teikėjai niekada nereikalaus pateikti asmens duomenų. Gavę tokius prašymus, juos paprasčiausiai ištrinkite.

9 pav. Elektroninio pašto www.gmail.com nepageidaujamų laiškų dėžutė.

10 pav. Nepageidaujamo laiško turinys.

NEBLĖSTANTI SUKČIŲ VAIZDUOTĖ

Iš tiesų sukčiai internete (kaip ir visi sukčiai) kaskart keičia savo taktiką ir išbando naujus būdus, siekdami išvilioti jūsų asmeninius duomenis piktiems tikslams (pvz., kėsindamiesi apvogti). Todėl būkite atidūs – jei jūsų prašo suvesti neįprastus duomenis (ko anksčiau nebūdavo prašoma), geriau pasitarkite su oficialiais institucijos atstovais.

2010 metų rugpjūčio mėnesį SEB banko klientai gavo banko pranešimą dėl naujo sukčių išpuolio (11 pav.).

Klauskite banko ar kitos įspėjimą atsiuntusios institucijos patarimų bei juos vykdykite – tokie įspėjimai gali būti siunčiami per jūsų el. bankininkystės sistemą ar registruotu paštu. Gali būti, kad keisti prašymai ar neįprastos iššokančios lentelės jūsų kompiuteryje pasirodys anksčiau nei banko (ar kitos institucijos) įspėjimas – tokiu atveju būtinai susisiekite su savo banku ir pasitarkite su jo atstovais.

Gerb. Kliente,

pastaruoju metu pagausėjo nusikaltėlių bandymų išvilioti prisijungimo prie SEB banko paslaugų internetu svetainės slaptažodžius. Rūpindamiesi Jūsų informacijos ir lėšų banko sąskaitose saugumu, atkreipiame Jūsų dėmesį, kad jokių būdu nenurodytumėte slaptažodžių, jei prisijungiant prie SEB banko paslaugų internetu svetainės ar pervedant pinigus internetu Jūsų prašoma:

- ☐ įvesti iš karto kelis slaptažodžius iš Jūsų slaptažodžių kortelės ([lango pavyzdys](#)),
- ☐ pakartotinai įvesti vis kitą slaptažodį iš slaptažodžių kortelės, nors Jūs tvirtai žinote, kad įvedėte teisingą slaptažodį.

Tai reiškia, kad Jūsų naudojamas kompiuteris gali būti užkrėstas kenksmingomis programomis, kurios Jūsų įvestus slaptažodžius perduos nusikaltėliams internetu. Tokiais atvejais būtina atlikti šiuos veiksmus:

- ☐ nedelsdami nustokite naudotis banko paslaugomis internetu svetainė,
- ☐ paskambinkite į SEB banką telefonu 1528 ir paprašykite blokuoti prisijungimą prie banko paslaugų internetu svetainės.

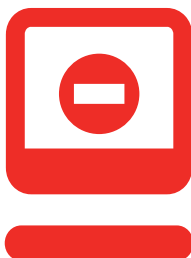
Jei jau įvedėte savo slaptažodžius į kenksmingos programos langą ([lango pavyzdys](#)), nedelsdami kreipkitės į SEB banką telefonu 1528 ir paprašykite blokuoti prisijungimą prie banko paslaugų internetu svetainės. Norėdami toliau saugiai naudotis banko paslaugomis internetu, turite pašalinti kenksmingas programas iš Jūsų naudojamo kompiuterio. Tam siūlome naudoti tik atnaujintas ir legalias antivirusinių programų versijas.

Veikiantis banko paslaugomis internetu galėsite, kai banke Jums bus išduota nauja prisijungimo prie svetainės priemonė – slaptažodžių kortelė ar [slaptažodžių generatorius](#). Gauti naują slaptažodžių kortelę ar slaptažodžių generatorių galėsite atvykę į bet kurį banko klientų aptarnavimo padalinį.

Daugiau informacijos galite rasti SEB banko interneto svetainėje www.seb.lt skiltyje [Saugus bankas](#).

Informacija

11 pav. Įspėjimas iš banko

JOKIU BŪDU!

Nepasitikėkite laiškais ir anketomis, kuriuose prašoma pateikti asmeninę informaciją, slaptažodžius ir pan. Visuomet sukluskite, kai jusų prašo:

- vardo, pavardės;
- adreso ar telefono;
- darbovietės, darbo laiko ir pan.;
- pajamų ir kitos asmeninės, finansinės informacijos;
- slaptažodžių, prisijungimo kodų;
- kitos asmeninės informacijos.

Tokius prašymus trinkite lauk! Jei toks laiškas ateina iš oficialios institucijos ar įstaigos ir nerimaujate – tiesiog susiraskite jos telefoną oficialioje svetainėje ar telefonų knygoje ir susisiekit su ten dirbančiais žmonėmis!

PATARIMAI!

Nesusigundykite lengvais laimėjimais ar lengvu uždarbiu internete, ignoruokite įtartinus sveikinimus ir klausimus!

Neatidarinėkite įtartinų elektroninių laiškų, kurie siunčiami iš nepažįstamų adresų – tokias žinutes trinkite iš karto. Jokiu būdu neatsakinėkite į tokio pobūdžio laiškus ir nesuteikite informacijos apie save.

Neteikite asmeninių duomenų elektroniniu paštu siunčiamose anketose ar prašymuose – oficialūs paslaugų teikėjai niekada neprašys atsiųsti paštu asmens kodo, adreso ar slaptažodžių.

4. SAUGIAI BAIKIME DARBĄ INTERNETU!

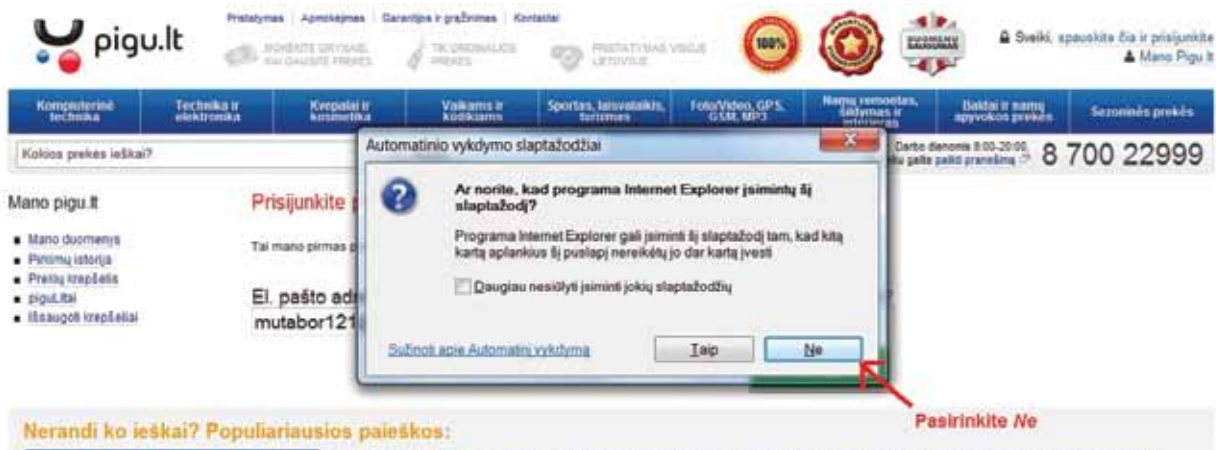
Naudojantis bet kokiais paslaugomis internete ar bendraujant, labai svarbu tinkamai užbaigti darbą kompiuteriu. Ypač aktualu, jei tuo pačiu kompiuteriu – bibliotekoje, savivaldybėje, mokykloje, darbe – naudojasi keli asmenys.

- **Kompiuteryje niekada neišsaugokite prisijungimo vardo ir slaptažodžio.** Tuo gali pasinaudoti kiti žmonės ir prisijungti jūsų vardu: įvedus vos kelias raides, kompiuteris pasiūlys išsaugotą prisijungimo vardą ir slaptažodį, todėl bet kas galės prisijungti prie jūsų pašto dėžutės ir jūsų vardu rašyti laiškus, ištrinti jūsų duomenis ar išplatinti jūsų asmeninį bei darbinį susirašinėjimą. Dažniausiai tokia galimybė yra siūloma bendravimo ar elektroninio pašto svetainėse (12 ir 13 pav.)

12 pav. Facebook prisijungimo puslapis.

13 pav. www.gmail.com prisijungimo puslapis.

Dažnai paslaugų teikėjai (pavyzdžiui, el. parduotuvės ar bankai) siūlymo išsaugoti slaptažodį nepateikia, tačiau tą gali padaryti pati naršyklė. Dėl saugumo atsisakykite išsaugoti slaptažodį sistemoje (spustelkite „Ne“) (14 pav.).

14 pav. Pasiūlymą įsiminti slaptažodį gali pateikti ir naršyklė.

- **Jei naudojotės paslaugomis saugioje svetainės dalyje, baigę darbą nepamirškite spustelti „Atsijungti“ (15 pav.).** Kompiuteris įsimena dažniausiai naudojamus prisijungimo vardus ir slaptažodžius ir gali automatiškai atidaryti paskutinio naudotojo duomenis. Jei neatsijungsite nuo sistemos, tokios svetainės kaip www.facebook.com ar www.google.com, atidarys jūsų puslapį ar elektroninį paštą, todėl kiti tuo kompiuteriu besinaudojantys asmenys galės:
 - skaityti jūsų informaciją;
 - modifikuoti jūsų prisijungimo duomenis (pakeisti slaptažodžius);
 - pakeisti saugumo ir publikavimo nustatymus (ir rodyti visiems);
 - ištrinti jūsų nuotraukas, laiškus ir pan.
 - jei neatsijungsite nuo el. bankininkystės sistemos, gali kilti grėsmė jūsų santaupų saugumui.

15 pav. Būtinai paspauskite mygtuką „Baigti darbą“ arba „Atsijungti“.

- **Uždarykite visų svetainių, kuriose lankėtės, langus.** Naršydami internete, dažnai atsidarote ke-
lis naršyklių ar svetainių langus, naudojantės Skype programa. Baigę darbą kompiuteriu ir neuždare
visų svetainių langų ir programų, paliekate galimybę kitiems tuo kompiuteriu besinaudojantiems
asmenims:
 - pagal atidarytus langus gauti informaciją apie jūsų interesus ir pomėgius;
 - pasinaudoti jūsų vardu forumuose, elektroninio pašto sistemoje, netgi internetinės
bankininkystės sistemoje.

PATARIMAI!

Kompiuteryje niekada neišsaugokite savo prisijungimo vardo ir slaptažodžio.

Baigę darbą, atsijunkite nuo svetainės.

Uždarykite visus naršyklės langus.

Atsijunkite iš *Skype* programos.

Jei naudojates vieša interneto prieiga, nepamirškite nuspausti ikonėlės „Baigti darbą“.

Paaiškinkite šias taisykles ir savo vaikams.

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Kiekvieną kartą prisijungimo vardą ir slaptažodį ne kopijuokite, o įrašykite paraidžiui.

Prisijungimo slaptažodžius keiskite kas 3 mėn. ar dažniau.

II. RŪPINAMĖS VAIKŲ SAUGUMUI!

Kalbant apie vaikus ir jų naudojimąsi internetu, svarbu žinoti, kokie specifiniai pavojai jiems gali kilti bei kaip nuo jų apsaugoti. Dauguma tėvų didžiausiomis grėsmėmis įvardina netinkamą turinį bei priklausomybę nuo interneto (kai vaikas prie kompiuterio praleidžia pernelyg daug laiko). Šios grėsmės yra labiausiai pastebimos, tačiau ne vienintelės.

Vaikai ir paaugliai itin daug laiko praleidžia bendraudami internete, pasakodami apie save ir rodydami save socialiniuose tinkluose bei pažinčių svetainėse. Per daug ar per atvirai pasipasakoję, neat-sargiai atskleidę asmeninę informaciją visiškai nepažįstamiems žmonėms, vaikai gali sukelti pavojų savo pačių, o kartais ir namų saugumui.

Ko gero, pirmasis refleksas galvojant apie tai – uždrausti, neleisti, filtruoti. Neįsivėlkite į atvirą karą ir nepaverskite namų mūšio lauku, bandydami savo atžalą „atpratinti“ nuo interneto. Tai nebus veiksminga, nes kompiuteris ir internetas yra šiuolaikinės priemonės, ir vaikas tikrai ras būdų, kaip apeiti griežtus draudimus.

Tad ką daryti? Atsakymas paprastas – suprasti tuos pavojus, išklausti vaikus ir su jais kalbėtis apie tai, kokių atsargumo taisyklių laikytis bendraujant internete.

Ši medžiagos dalis yra skirta padėti tėvams geriau suprasti savo vaikus bei nustatyti jiems nau-dojimosi internetu taisykles. Norint, kad vaikai internete būtų saugūs, svarbu, kad jie pasitikėtų jumis ir tartųsi patekę į sudėtingas situacijas.

Nustatykite vaikams bendravimo internetu taisykles. Galite remtis „Šeimos in-terneto saugumo sutartimi“, kurią rasite www.draugiskasinternetas.lt

Įdiekite turinio filtravimo programas. Ugdykite vaikų kritinį mąstymą, mokykite atskirti nenaudingus dalykus nuo naudingų.

Leiskite vaikui žaisti tik žaidimus, tinkamus jo amžiaus grupei.

Aptarkite, kas gali kelti patyčių pavojų – netinkamas elgesys viešumoje, skel-biamos netinkamos nuotraukos, komentarai.

Jei vaikais susiduria su elektroninėmis patyčiomis, kreipkitės į svetainės administraciją, kad įžeidžiančią informaciją pašalintų; jei kyla grėsmė vaiko saugumui, kreipkitės į policiją.

Atkreipkite dėmesį, kiek laiko vaikas praleidžia prie kompiuterio ir interneto. Padėkite vaikui rasti pusiausvyrą tarp virtualaus ir realaus gyvenimo.

1. VIRTUALIOS PAŽINTYS

Iš esmės kalbant apie virtualias pažintis, t.y. bendraujant internete su nepažįstamais, galioja tos pačios taisyklės, kurias aptarėme skyrelyje „Kokią informaciją bendraujant internete saugu atskleisti?“. Trumpai tariant, vaikams ir paaugliams galioja tokia taisyklė: internete asmeninės informacijos nevalia sakyti niekam.

PATARIMAI! (PRIMINIMAS)

Bendraudami su draugu internete, įsitikinkite, kad jis iš tiesų yra tas žmogus, kurį pažįstate!

Jokiu būdu nesakykite asmeninės informacijos žmogui, kurio nepažįstate!

Įjunkite savo profilio privatumo nustatymus ir pasakokite apie save tik savo profilio draugams!

Jei tarp jūsų profilio draugų yra žmonių, kurių realiai nepažįstate, arba jei svetainė nesuteikia galimybės pasirinkti privatumo nustatymų – savo profilyje nesidalinkite jokia asmenine informacija.

Savo profilyje neviešinkite provokuojančių ar netinkamo turinio nuotraukų. Prieš viešai skelbdami nuotraukas ar vaizdo įrašus, patikrinkite, ar juose nėra atskleidžiama per daug informacijos apie jus.

- 81 % tėvų mano, kad jų vaikai nepakankamai atsargūs pateikdami apie save informaciją internete.
- Su trečdaliu vaikų internetu bandė bendrauti nepažįstami asmenys; pusė kontaktų buvo netinkamo pobūdžio.
- 14 % vaikų bandė susitikti su asmenimis, su kuriais susipažino internete.
- Nepažįstami asmenys bandė susisiekti su 44 % paauglių, turinčių asmeninius puslapius Facebook ir MySpace; tokius bandymus patyrė tik 16 % paauglių, neturinčių asmeninių puslapių.
- 71 % vaikų ir paauglių tvirtino gavę žinutes iš nepažįstamų asmenų.
- 45 % paauglių tvirtino, kad nepažįstami žmonės klausė jų asmeninės informacijos.
- Klausiami, kaip reagavo, kai paskutinį kartą internetu su jais bandė susisiekti visiškai nepažįstami asmenys, tik 3 % paauglių papasakojo apie tai suaugusiems ar atsakingai instancijai!

Šaltinis: www.netlingo.com.

Apklausa rodo – vaikams bendraujant su visiškai nepažįstamais žmonėmis internete, pavojų gali kilti; tėvai supranta, kad vaikai dažnai neatsargiai per daug viešai papasakoja apie save internete. Vis dėlto pagrindinė problema yra ta, kad vaikai, atsidūrę pavojuje, nesikreipia pagalbos į savo tėvus.

Tėvams svarbu suprasti pavojus ir bendraujant su vaikais ne aklai drausti, o pagrįstai paaiškinti, kodėl internete būtina atsargiai elgtis ir kaip tai daryti. Tam, kad galėtume apginti savo vaikus, jie turi mumis pasitikėti ir tartis atsidūrę galimai pavojingose situacijose.

VAIKAI INFORMACIJĄ GALI ATSKLEISTI NETYČIA

Dauguma vaikų, ypač mažieji, gali nesuvokti, ką iš tiesų pasako nekaltai kalbėdamiesi internete. Priekabautojai ir sukčiai gali tuo naudotis ir ištraukti informaciją, kurią po to panaudos prieš jus ar jūsų vaikus.

PAVYZDYS

Naujas interneto pažįstamas kalbina 12 m. Saulę *Skype* žinutėmis:

- Labas, Saule, ką veiki?
- Ruošiu pamokas.
- O ką veiksi paskui?
- Eisiu į šokių repeticiją.
- Aš irgi lankau šokius. Mes tai daug repetuojam, po kokias 2 valandas kas antrą dieną. O jūs?
- Mes – dar daugiau, kas antrą dieną nuo 3 iki 6.
- Oho! Tai kada tu, Saule, grįžti namo?
- Kartais grįžtu jau sutemus..
- O su drauge vaikštai ar brolis, sesė palydi?
- Neturiu nei brolio, nei sesės, o draugė serga, tai šiandien eisiu viena :(
- Liūdna vienai, ar ne? O tai gal bent kačiuką turi?
- Neturiu nei kačiuko, nei šuniuko – tėvai neleidžia laikyti... :(

Per tokį trumpą pokalbį interneto sukčiai jau sužinojo:

- Šiandien Saulė iš šokių grįš viena, 6 val. vakaro;
- Nuo 3 iki 6 val. namuose, ko gero, nieko nebus; nėra šuns, todėl galima tyliai apvogti namus.

Tai nereikia, kad būtinai taip ir atsitiks ar kad kiekvienas pašnekovas turi tokių kėslų, tačiau internete iš tiesų nieko nežinome apie žmogų, su kuriuo bendraujame. Tad ar verta taisyti liūtą už ūsų?

Todėl aptarkite su vaikais, kokią informaciją saugu atskleisti bendraujant internete, o kokios jokių būdu negalima; paaiškinkite, kaip nepažįstami žmonės užkariauja pasitikėjimą ir ištraukia informaciją iš patiklių pašnekovų; paaiškinkite, kad internete žmonės gali apsimesti kitais, todėl jais jokių būdu negalima pasitikėti.

PATARIMAI! (VAIKUI IKI 10–12 METŲ)

Nereikia drausti naudotis populiariomis pokalbių programomis, nes vaikai anksčiau ar vėliau vis tiek pradės tą daryti, tik jei drausite – tą darys paslapčia. Todėl geriau ugdykite tinkamus bendravimo internete įgūdžius. Leidę vaikui naudotis bendravimo programomis, aptarkite ir susitarkite dėl svarbiausių naudojimosi taisyklių. Taisyklės turi būti paprastos ir lengvai įgyvendinamos, pavyzdžiui:

- Jei vaikas tik atranda tokias programas, reikalaukite, kad jis jomis naudotųsi tik tada, kai patys esate namuose.
- Nustatykite laiką, kada vaikas galės naudotis tokiomis programomis (pvz., 15–20 min., kai jūs grįžtate iš darbo).
- Kompiuterį pastatykite bendro naudojimosi patalpoje (pvz., svetainėje).
- Drauge naudokitės tokiomis programomis, paaiškinkite, ką dera ir ko nedera daryti. Taip pat kiekvieną kartą pasikalbėkite su vaiku: su kuo jis bendravo,

galbūt kas nors neįprasto atsitiko ir pan.

- Susitarkite, kad vaikas bendraus tik su jam pažįstamais vaikais ar žmonėmis (pavyzdžiui, klasės draugais, giminaičiais ir pan.).
- Jei nepažįstamas žmogus bando užmegzti pokalbį, susitarkite, kad vaikas iš karto apie tai praneš tėvams.
- Jei nepažįstamas žmogus internete vaiko klaus informacijos apie jo užimtumą, pamokų ar popamokinės veiklos laiką, adresą, pavardę ar mokyklą, iš karto reikia nutraukti pokalbį ir pasakyti tėvams.

Gali būti, kad dalies taisyklių vaikas nesilaikys arba jam bus sudėtinga jų laikytis, todėl dėl papildomo saugumo patikrinkite, ar registracijos anketoje, slaptyvardyje nėra atskleidžiama asmeninė informacija, leidžianti nustatyti vaiko tapatybę. Taip pat į paieškos sistemą www.google.com įvedę vaiko vardą ir pavardę, galėsite patikrinti, ar viešai nėra pasiekiamą kita asmeninė informacija.

PAAUGLIAI IEŠKO BENDRAMINČIŲ

Internetu bendraujantys paaugliai yra kur kas atsargesni, tačiau, ieškant pažinčių internete, jiems gali kilti kitokių pavojų ir nemažas galvos skausmas tėvams, ko gero, – seksualinis priekabiavimas.

Suaugę žmonės internete gali apsimesti paaugliais, įtikinti jūsų vaiką susitikti, o susitikimo metu pasinaudoti savo fiziniu pranašumu.

PAVYZDYS

Bet koks vyriškis gali susikurti profilį, kuriame apsimeta kuo nori: „Labas, mano vardas Gintarė, man 14 metų, lankau šokių būrelį. Noriu susipažinti su kitomis panašaus amžiaus mergaitėmis, kurioms patinka šokti, kam patinka Mika, Beyonce ir Lady GaGa“. Radęs auką, toks „Gintarė“ stengiasi įgyti aukos pasitikėjimą, kol galiausiai įtikina mergaites susitikti.

Dauguma tokių priekabautojų bando pasinaudoti lengvai pažeidžiamais paaugliais. Jie gali ir nemeluoti apie savo amžių – paauglys gali žinoti, kad bendrauja su vyresniais žmonėmis, tačiau nesupranta, kokie yra tikrieji priekabautojų tikslai. Priekabautojai siekia laimėti paauglių pasitikėjimą, pasiūlydami jautriems vaikams „globą“ – švelnumą ir dėmesį. Jie įtikina paauglius laikyti šiuos santykius paslapyje, vėliau ima kalbėti apie netinkamus dalykus, siūsti intymius vaizdelius ir prašyti asmeninės informacijos. Galiausiai įtikina susitikti. Dauguma paauglių tai daro noriai, nes jaučiasi saugūs „globojami“.

Vaiko pasitikėjimo neįmanoma įgyti per vieną dieną – tai trunka ištisas savaites, o kantrus priekabautojas meistriškai manipuliuoja paauglių jausmais, nukreipia juos prieš visą pasaulį, kol galiausiai paauglys pats ateina pas žmogų, kuriuo pasitiki.

Kaip reaguoti, jei sužinote, kad jūsų vaikas pakliuvo į tokius „spąstus“, pavyzdžiui, išsiuntė nepažįstamam žmogui netinkamo turinio nuotrauką ir dabar yra šantažuojamas? Dažnai, įklimpę į tokias situacijas, vieni patys paaugliai su jomis susitvarkyti negali, todėl labai svarbu, kad tėvai palaikytų ir būtų šalia. Tam, kad sužinotumėt apie tai pirmieji, vaikas turi jumis pasitikėti ir tikėti, kad padėsite išspręsti situaciją, o ne smerksite ir gėdinsite jį.

Sužinoję apie situaciją, pirmiausia, padėkite jam susitvarkyti su ja (nutraukti kontaktus su pavojų keliančiu žmogumi, kurį laiką visiškai nesinaudoti internetu, kreiptis į policiją ir pan.); tuomet

pasikalbėkite, kodėl vaikas taip pasielgė, koks pavojus gresia neapdairiai elgiantis ir pan.

PATARIMAI! (PAAUGLIAI NUO 10–12 METŲ)

Paaugliai dažnai jau savarankiškai naudojami internetu ir savo paslapčių tėvams pasipasakoti nėra linkę. Vis dėlto su paaugliu vertėtų padiskutuoti apie tai, kokie pavojai gali kilti įsivėlus į artimą draugystę su nepažįstamais žmonėmis internete ir kaip nederėtų elgtis. Priminkite paaugliui, kad su nepažįstamais žmonėmis reikia bendrauti itin atsargiai, ypač – internete, kur jų tapatybė ir tikrieji kėsiai gali būti meistriškai paslėpti. Ir paaugliams reikia nustatyti bendravimo internete taisykles, jos gali būti tokios:

- Nepažįstamiems žmonėms internete nevalia atskleisti jokios asmeninės informacijos.
- Jei nepažįstami žmonės prašo siųsti netinkamas nuotraukas, pasakoja netinkamus dalykus, būtina nutraukti bendravimą su jais ir pranešti suaugusiems.
- Jei vaikai nori susitikti su naujais interneto pažįstamais, įtikinkite tai daryti viešose, bet ne nuošaliuose vietose; paprašykite, kad juos lydėtų suaugusieji, kuriais pasitikite, arba darykite tai patys. Stenkitės susipažinti su naujaisiais vaikų draugais.

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Įspėkite vaikus apie galimas pastangas „ištraukti“ informaciją iš jų.

Išmokykite savo vaikus atpažinti bandymus manipuluoti jų emocijomis.

Išmokykite savo vaikus pasitikėti savo instinktais – atsitraukti, jei kas nors juos gąsdina ar verčia jaustis nepatogiai.

Igykite savo vaikų pasitikėjimą – kalbėkitės apie tai, ką jie veikia internete, stenkitės žinoti apie jų tarpusavio santykius su bendraklasiais ir sekite informaciją apie jų naujuosius interneto pažįstamuosius. Įsitikinkite, kad vaikai supranta, jog bet koks suaugusiųjų seksualinis dėmesys yra neleistinas seksualinis priekabiavimas.

2. NETINKAMAS TURINYS INTERNETE

Iš visų išvardintų pavojų tėvams didžiausią susirūpinimą kelia būtent netinkamas turinys internete – dažnai jis klaidingai laikomas pagrindiniu ar net vieninteliu pavojumi.

KAS YRA NETINKAMAS TURINYS?

Netinkamas turinys yra skirstomas į draudžiamą ir ribojamą informaciją.

Draudžiama informacija – tai informacija, kurios paviešinimas ir (ar) platinimas yra draudžiamas pagal galiojančius įstatymus:

- pornografinio turinio informacija (įskaitant informaciją, kurioje vaizduojamas vaikų išnaudojimas lytiniam santykiavimui (pedofilija));
- informacija, kuria tyčiojamas, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų;
- kita įstatymais draudžiama informacija.
- **Ribojama informacija** yra reglamentuojama siekiant apsaugoti nepilnamečius asmenis. Tai informacija, kuri daro neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi:
 - informacija, susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu, nusikalstamos veikos modeliavimu;
 - erotinio pobūdžio informacija, kai skatinamas lytinis geismas, rodomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lyties organai, seksualiniai reikmenys;
 - informacija, kurioje rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas (išskyrus atvejus, kai tai būtina tapatybei nustatyti);
 - informacija, sukelianti baimę ar siaubą, skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę;
 - kita įstatymais ribojama informacija.

Šaltinis: www.draugiskasinternetas.lt

Dažnai visi tėvai turi savo įsivaizdavimą apie tai, kas yra netinkamas turinys jų vaikams, ir laikosi savo auklėjimo principų. Tačiau kartais gali būti naudinga ir įdomu pasitarti su kitais tėvais, kurie susiduria su panašiomis problemomis – tą galima padaryti populiariuose tėvams skirtuose forumuose www.mama.lt, www.supermama.lt ar kt.

O šioje medžiagos dalyje aptarsime, kaip apsaugoti nuo netinkamo turinio ir kaip paaiškinti vaikams bei paaugliams, ko daryti nedera.

SEKSUALINIO POBŪDŽIO TURINYS INTERNETE

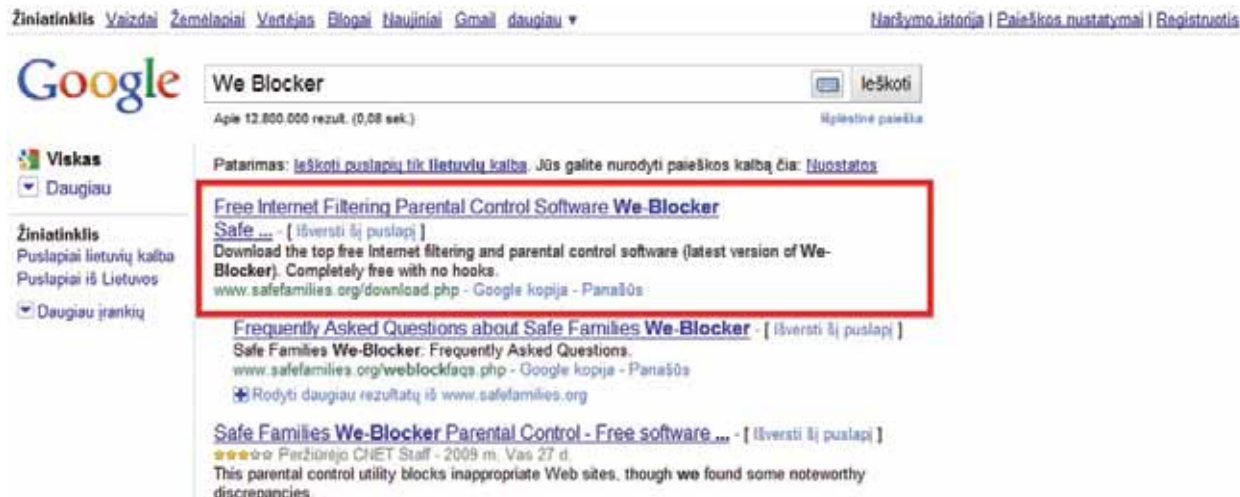
KAIP APSAUGOTI VAIKUS (IKI 10–12 METŲ)?

Naršydami internete ar ieškodami informacijos, vaikai gali netyčia susidurti su netinkamu turiniu, pavyzdžiui, erotiniais ar pornografiniais vaizdais. Vaikai iki tam tikro amžiaus dažnai sąmoningai neieško netinkamos informacijos, todėl juos apsaugoti galima įdiegus turinio filtravimo programą. Šios programos padės apsaugoti vaikus net jei jie sąmoningai leidžiasi į netinkamų dalykų paiešką. Galite rinktis

iš įvairių nemokamų turinio filtravimo programų:

- We-Blocker (TechMission) gali blokuoti tūkstančius nepageidaujamų tinklalapių.
- B Gone leidžia blokuoti svetaines pagal raktinius žodžius, nepraleidžia iššokančių erotinių žinučių.
- Sentry Lite leidžia stebėti naršymo maršrutus, gali registruoti kiekvieną žinutę arsvetainę.
- File Sharing Sentinel blokuoja P2P programas.
- K9 Web Protection (Blue Coat) gali dirbti su naujausiomis naršyklėmis ir kt.

Šias programas galite rasti per www.google.lt paieškos sistemą, į paieškos laukelį įvedę programos pavadinimą (16 pav.).

16 pav. Nemokamos turinio filtravimo programos paieška per www.google.com.

Nemokamos turinio filtravimo programos būna anglų kalba – jei nesuprantate teksto, galite pasinaudoti paieškos sistemos vertimo funkcija (17-18 pav.).

17 pav. Pasinaudokite paieškos sistemos vertimo funkcija.

18 pav. Paieškos sistema išvers tekstą į lietuvių kalbą, ir programą galėsite parsisiųsti į savo kompiuterį.

Taip pat galite parsisiųsti ir įdiegti lietuviškai aplinkai skirtas filtravimo programas iš:

<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/youth/veik/filtrai>

<http://www.ivpk.lt/filtrai/lt/>

Šiose svetainėse rasite ir išsamią informaciją, kaip tai padaryti.

Vaikus apsaugoti padeda ne tik turinio filtravimo programos – būtų geriau, jei kompiuterį pastatytumėt bendroje erdvėje (svetainėje), o ne vaiko kambaryje – taip pastebėsite, kada vaikas yra sutrikęs, jis dažniau ir pats kreipsis pagalbos. Taip pat labai svarbu kalbėti apie naršymą internete.

PATARIMAI! (VAIKUI IKI 10–12 METŲ)

Įdiekite turinio filtravimo programas;

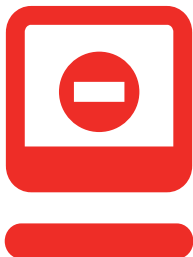
Pastatykite kompiuterį bendro naudojimo patalpoje;

Aptarkite su vaiku, kas yra netinkamas turinys ir kodėl jis kenksmingas; kalbėkitės su vaiku apie naršymą internete.

KAIP ELGTIS SU PAAUGLIAIS (12–18 METŲ)?

Paauglius apsaugoti nuo netinkamo turinio kur kas sudėtingiau – dažnai jie sąmoningai patys ieško tokios informacijos, juos „pamoko“ bendraamžiai, o matyti vaizdai išsamiai aptariami grupėse. Šiuo atveju kontrolės mechanizmas gali būti bejėgis.

Bet kurią turinio filtravimo programą galima išjungti, apeiti, o pornografinio ar kito netinkamo turinio ieškoti draugo kompiuteriu. Net jei kompiuteris yra ne paauglio kambaryje, o svetainėje, ar tikrai Jūs pats visą laiką esate namuose, o jei taip, ar tikrai kiekvieną sykį galėsite stovėti paaugliui už nugaros? Matyt, kad ne. Be abejo, turinio filtravimo programą reiktų įdiegti.

TO DARYTI NEVERTA!

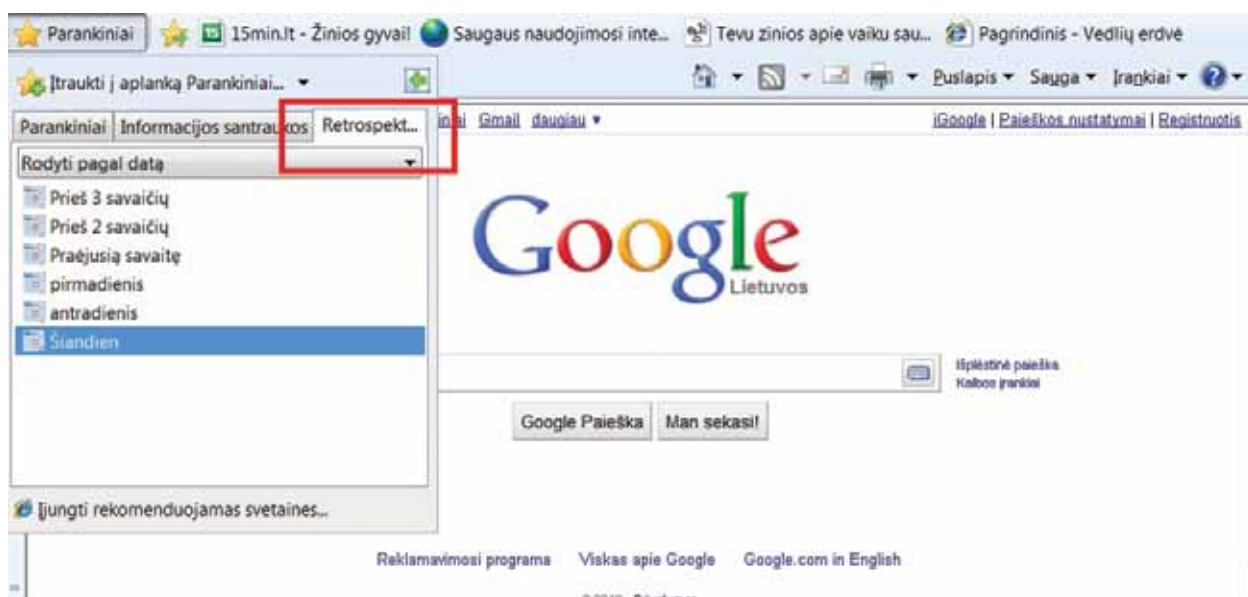
Gali kilti pagunda patikrinti, ką jūsų paauglys veikia internete ir kompiuteryje peržiūrėti lankytų puslapių istoriją, o po to viešai ar asmeninio pokalbio metu „nusikaltėlių“ demaskuoti. Pagalvokite, ar tą daryti tikrai verta, nes tik parodysite, kad savo vaiku nepasitikite ir sekate, ką jis veikia. Jis tiesiog išmoks geriau slėptis ir jums nieko nepasakos. Ar tikrai to norite? Todėl šią priemonę rekomenduojame naudoti tik kraštutiniu atveju, jei manote, kad vaikui gresia pavojus, bet jokių būdų ne norėdami uždrausti ar nubausti.

Vis dėl to verta žinoti, kaip peržiūrėti naršymo internete istoriją. Pateikiame pavyzdį, kaip tai padaryti *Internet Explorer* naršyklėje (19 pav.–21 pav.).

Ijunkite naršyklę, paspauskite viršutiniame kairiajame lango kampe esantį skirtuką „Parankiniai“.

19 pav. paieškos sistemoje Google skirtuką „Parankiniai“.

20 pav. Pasirinkite „Retrospektyva“.

21 pav. Pasirinkite laikotarpį, kurį norite peržiūrėti. Paspaudę „Šiandien“, matysite, kokie puslapiai buvo lankyti tą dieną.

Gali būti, kad informacijos apie svetaines, kuriose naršyta, nerasite. Tai reiškia, kad jūsų vaikas supranta, jog galite patikrinti, ir jau išmoko panaikinti naršymo pėdsakus. Tą padaryti nėra sudėtinga – pakanka ant pasirinkto laikotarpio spustelti dešinįjį pelės klavišą ir pasirinkti „Naikinti“.

Dar kartą pabrėžiame, kad toks tikrinimas demonstruoja nepasitikėjimą vaiku. Geriau pasikalbėkite su vaikais apie kompiuterio naudojimą, nustatykite taisykles. Paaiškinkite, kokių dalykų netoleruosite, ir nustatykite bausmes, jei susitarimas bus sulaužytas.

PATARIMAI! (PAAUGLIUI NUO 10 - 12 METŲ)

Kaip elgtis, jei paauglys domisi pornografija? Pirmiausia, to nedramatizuokite. Natūralu, kad paauglys ieško informacijos šia tema, todėl, jei aptikote tokio susidomėjimo pėdsakus, pasikalbėkite su juo apie lytinį brendimą, o esant reikalui paaiškinkite, kad pornografija mažai ką bendro turi su tikrove. Ugdykite vaiko kritinį mąstymą, mokykite atskirti nenaudingus dalykus nuo tinkamų – geriausiai tą padarysite bendraudami su vaiku ir kalbėdamiesi su juo.

KITAS NETINKAMAS TURINYS (RASISTINIO POBŪDŽIO, SMURTĄ SKATINANTI INFORMACIJA IR KT.)

Net taikant gudriausias turinio filtravimo programas, jūsų vaikus gali pasiekti smurtą skatinanti, rasistinio pobūdžio ar kita netinkama informacija. Susidūrus su tokia informacija, geriausia pranešti apie ją atsakingoms institucijoms, pavyzdžiui, www.draugiskasinternetas.lt, užpildžius specialią anketą. Vaikui ar paaugliui paaiškinkite, kodėl ta informacija yra netinkama – tai padės ugdyti jo sąmoningumą.

CT | EN | Saugusis internetas

**draugiškas
Internetas**

Saugusis internetas

Praneškite

Praneškite apie aptiktą pornografinį, pedofilinį, rasinį ar tautinę nesantįkumą turinį internete.

Vaikai mokomi nepasiduoti reklamoms (2010-08-06)

Vartotojų apsaugos "biuras" (JAV) sukūrė žaidimų svetainę pavadinimu AQMONDO, kurioje skaitas ugdyti vaikų sugėdėjimą į reklamą pažvelgti šiek tiek labiau kritiškai žvilgsniu, o tai nepasiduoti jį (tačiau Pasirenkam vardą, slaptažodį, veikėjo išvaizdą).

Gaišyk prieš skelbdamas savo asmeninius duomenis! (2010-08-05)

Ar kada tai skamba banaliai, girdime tai iš tėvų, draugų, senelių, tėvelėjų, skaitome įvairias istorijas spaudoje kaip išauštinio saskaita, kaip prisijungę prie elektroninio pašto, kaip telefoniniai sukčiai taško apgavai! Tačiau tikrai pirmoji mintis – „man...“

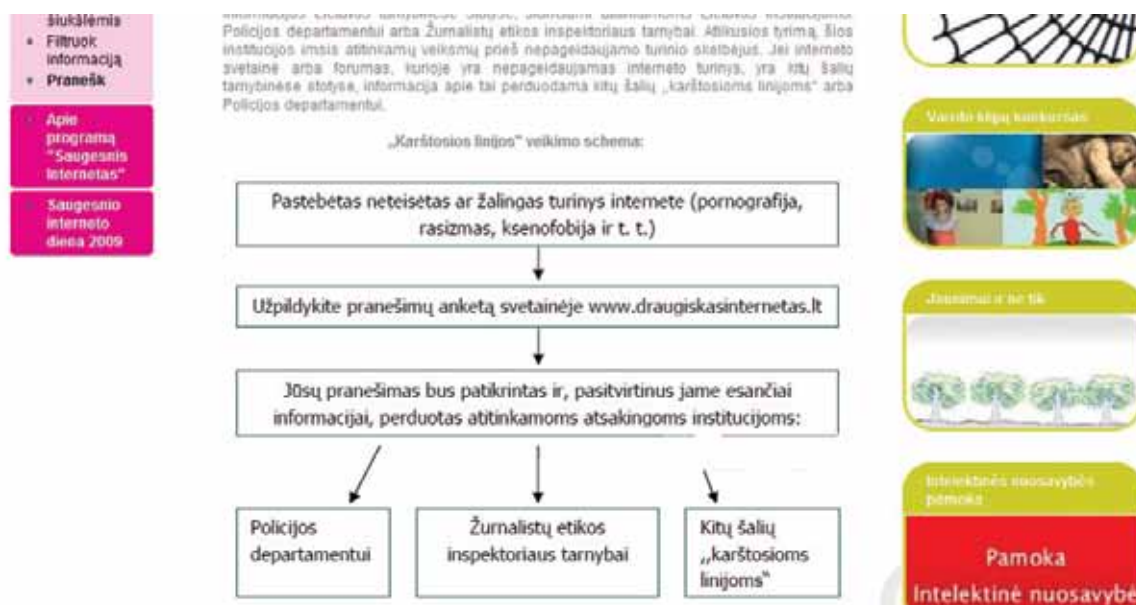

Vaikai mokomi nepasiduoti reklamoms (2010-07-16)

Asociacija „LIA“ („Lengvas išeiti“) 2010 m. birželio 17 d. – liepos 10 surengė nuotolinio mokymo kursus socialiniams mokymų pedagogams „Apsaugokime vaikus internete“.

23 pav. Apie aptiktą įstatymais draudžiamą turinį praneškite www.draugiskasinternetas.lt.

Pranešimai apie netinkamą turinį taip pat priimami el. paštu adresu cert@cert.lt arba telefonu 8 5 210 5679. Telefonu atsiliepiama darbo dienomis darbo valandomis nuo 8.00 iki 17.00 val. (penktadieniais – iki 15.45 val.). Pranešdami apie draudžiamą informaciją internete, galite nenurodyti savo tapatybės.

24 pav. „Karštosios linijos“ veikimo schema.

Jei draudžiama informacija yra skelbiama svetainėse, kurios registruotos Lietuvoje, tuomet tyrimas dėl šios informacijos skelbimo bus pradėtas mūsų šalyje. Gali būti, kad svetainė, kurioje skelbiamas draudžiamas turinys, yra registruota kitose šalyse – tokiu atveju, ši informacija perduodama atitinkamos šalies pareigūnams, jie atlieka tyrimą.

Susidūrus su draudžiamu turiniu, labai svarbu apie jį kuo greičiau pranešti – taip jūs padėsite apsaugoti kitus interneto vartotojus.

KOKIUS ŽAIDIMUS DERA ŽAISTI?

Kompiuteriniai žaidimai padeda lavinti vaikų erdvinį mąstymą, vaizduotę, skatina bendradarbiauti ir dirbti komandoje, tačiau kai kuriuose jų yra daug agresijos, realistinių, smurtą skatinančių vaizdų. Ko gero, tėvai labai norėtų, kad vaikai žaistų pirmuosius ir jokių būdu neliestų tų, kuriuose yra smurtinių vaizdų. Taip pat tėvai labai norėtų, kad vaikai žaistų ne ilgiau nei 1 valandą per dieną ir neužsižaistų iki paryčių. Deja, vaikai nori visai ne tų pačių dalykų, kaip tėvai, ir juos kaskart tenka įtikinėti, kad elgtųsi taip, kaip yra naudinga ir tinkama.

Tėvai gali ne tik susitarti su vaikais bei nustatyti žaidimo kompiuteriu taisykles, bet ir atidžiau pasidomėti žaidimais, kuriuos perka ar kuriuos jų atžalos žaidžia internete.

Panašiai kaip televizijos laidos, kompiuteriniai žaidimai yra reitinguojami pagal naudojamus vaizdus ir kalbą. Dažniausiai strateginiai, sporto ir vairavimo žaidimai skiriami įvairaus amžiaus žaidėjams, tačiau koviniai ir šaudykliniai žaidimai skiriami tik suaugusiems. Jie pasižymi ne tik itin realistiškai parodytais smurtiniais vaizdais, bet ir necenzūrine kalba. Tokių žaidimų vaikams ir paaugliams žaisti nerekomenduojama.

Pirkdami video žaidimą savo atžalai, atidžiai paskaitykite, kas apie jį rašoma ir pirkite tik žaidimus, tinkančius jūsų vaiko amžiaus grupei. Jei vaikas siunčiasi žaidimus internetu ar žaidžia internete, pasidomėkite, ar jie tinkami jo amžiui.

SVARBU ŽINOTI!

Daugiau informacijos apie žaidimų ženklimą rasite <http://www.pegi.info/lt/>

25 pav. Svetainėje www.pegi.info/lt/ rasite išsamią informaciją apie žaidimus ir jų ženklimą.

PATARIMAI!

Įdiekite turinio filtravimo programas, kurios neleis jūsų kompiuteryje atidaryti pornografinių ar smurtinių svetainių.

Su paaugliais aptarkite, kas yra netinkamas turinys ir kodėl jis gali būti kenksmingas, taip pat suteikite jiems tos informacijos, kurios jie ieško. Tik jūs, tėvai, galite tinkamai papasakoti savo vaikui apie lytinį brendimą, tuomet paauglys šios

informacijos mažiau ieškos kitur. Jei sužinosite, kad paauglys domėjosi pornografiniu turiniu – nedramatizuokite to, tačiau pasikalbėti apie tai derėtų.

Susidūrę su netinkamu turiniu, praneškite www.draugiskasinternetas.lt nurodytais telefonais, el. paštu ar užpildydami specialią formą; parodykite vaikui, kaip tą daryti.

Įsitikinkite, kad jūsų atžala žaidžia tinkamus žaidimus – pirkite tik tuos, kurie tinka jo amžiaus grupei, o jei žaidimai iš interneto, pasidomėkite, ar jie tinkami (neskatina smurto, prievartos ir pan.).

Susitarkite su atžala dėl kompiuterio naudojimo ir nustatykite taisykles. Sutarkite, kad jas sulaužius gresia nuobaudos, pavyzdžiui:

- neleisite naudotis nešiojamu kompiuteriu;
- įvesite kompiuterio naudojimosi slaptažodį;
- apribosite naudojimosi kompiuteriu laiką.
- leisite naudotis tik tada, kai namie yra kas nors iš suaugusiųjų.

Pakabėkite su kitais tėvais, dalinkitės savo problemomis ir jų sprendimo būdais.

3. ELEKTRONINĖS PATYČIOS

Patyčios tarp paauglių yra skaudi ir sunkiai išsprendžiama problema. Psichologų teigimu, patyčios, kito žmogaus niekinimas ir žeminimas slypi pačioje mūsų visuomenėje, o vaikai yra tarsi veidrodis, atkartojantis mūsų elgesį.

Elektroninės patyčios yra dar skaudesnės, nes žeminanti informacija per trumpą laiką gali pasiekti daugybę vartotojų. Jei vaikas ar paauglys nuo patyčių mokykloje gali atsikvėpti grįžęs į namus, tai elektroninės patyčios jį persekioja visur.

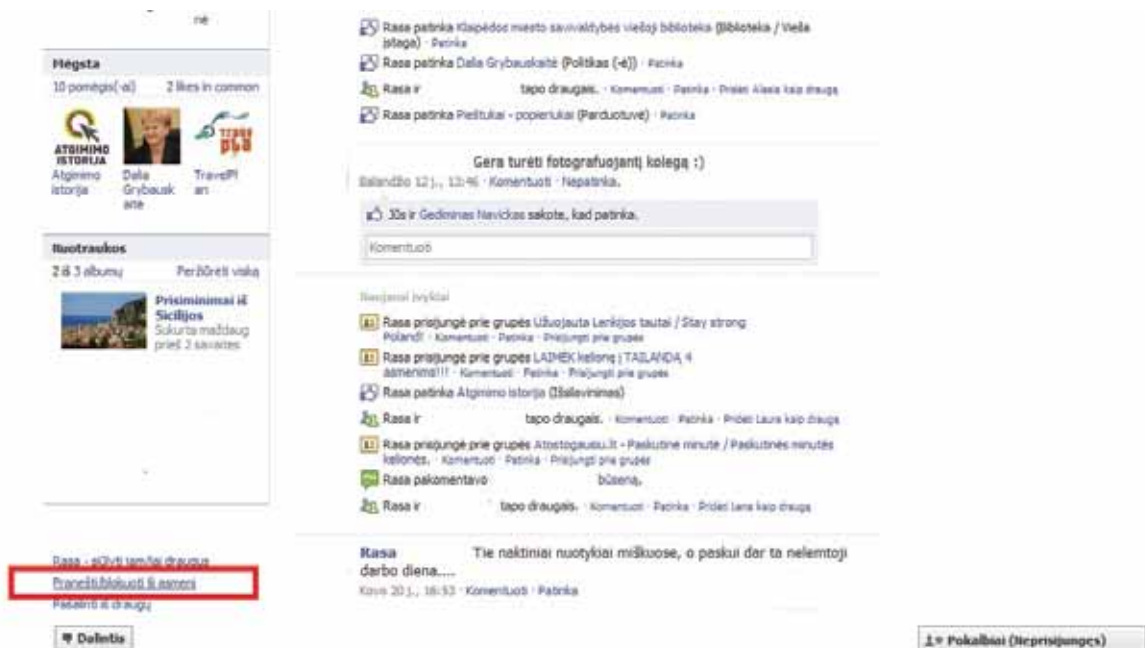
Internete vaikai gali susidurti su nemaloniais, pašiepiančiais komentarais ar net kentėti nuo elektroninio persekiojimo. Vaikui, iš kurio tyčiojamasi, bei jo artimiesiems itin svarbu suvokti, kad patyčias reikia ne kęsti, o su jomis kovoti.

NEMALONŲ PAŠIEPIANTYS KOMENTARAI

Tai gali būti komentarai parašyti prie profilio socialiniuose tinkluose, bendravimo svetainėse, prie skelbiamos nuomonės, vaizdo medžiagos, nuotraukos ar pan. Su tokiomis nemaloniomis žinutėmis galime susidurti dažnai, tačiau geriausia yra į jas nereaguoti – neatsakinėti provokatoriams, netęsti diskusijos, kurioje vyrauja asmeniniai įžeidimai.

Kai kuriose svetainėse galima įjungti nepageidaujamo vartotojo blokavimo funkciją. Kitose komentarų ištrinti vartotojams neleidžiama, tačiau galima susisiekti su svetainės administratoriumi ir paprašyti, kad žeidžiantys komentarai būtų pašalinti.

Pateikiame pavyzdį, kaip užblokuoti nepageidaujamą vartotoją *Facebook* svetainėje. Pirma, nueiname į žmogaus, kurį norime užblokuoti, profilį (paspaudžiame „Visi draugai“ paspaudžiame pasirinkto asmens profilį). Puslapio apačioje, kairėje pusėje yra pasirinkimas „Pranešti/blokuoti šį asmenį“ (26 pav.).

26 pav. Pasirenkame „Pranešti/blokuoti šį asmenį“.

Sistema pateikia lentelę, kurioje siūlo arba užblokuoti šį asmenį, arba pranešti apie jį dėl skelbiamos netinkamos informacijos (27 pav.).

27 pav. Lentelėje galima pasirinkti blokuoti pasirinktą asmenį arba pranešti apie jo skelbiamą netinkamą turinį.

Parodykite, kaip naudotis blokavimo funkcija ir savo vaikams. Tokia funkcija yra daugumoje bendravimo programų ir svetainių.

ELEKTRONINIS PERSEKIOJIMAS

Jei bendraudamas internete vaikas sulaukia grasinimų sumušti, pasinaudoti juo, iš jo yra tyčiojamosi ar jis kitaip skriaudžiamas, talpinama jį žeminanti video medžiaga – tai jau elektroninis persekiojimas ir šiuo atveju būtina ieškoti pagalbos.

Pirmiausia, jei tokia informacija atsидūrė viešoje interneto erdvėje, ir pats vartotojas negali jos panaikinti, kreipkitės į tos svetainės administratorių, prašydami informaciją pašalinti. Tokią informaciją

galima pašalinti tiek iš lietuviškų, tiek iš užsienio svetainių, tačiau tai gali kiek užtrukti.

Jei manote, kad paskelbta žeminanti informacija, patyčios žeidžia asmens garbę ir orumą ar kyla grėsmė asmens saugumui, kreipkitės ir į policiją. Specialus elektroninių nusikaltimų skyrius pradės tirti įvykį, suras informaciją paskelbusius asmenis ir jie bus patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Į policiją galite kreiptis paskambinę telefonu 112 arba per nepilnamečių reikalų inspektorius.

Tam, kad šiuos patarimus būtų galima įgyvendinti, patyčias patiriantis vaikas ar paauglys turi kreiptis į suaugusiuosius. Todėl stebėkite savo vaikus, bendraukite su jais – tik taip sužinosite, ką vaikas išgyvena ir pastebėsite pasikeitimus jo elgesyje.

Taip pat kreipkitės į psichologą – jis padės susitvarkyti su patiriamais išgyvenimais ir leis vaikui išsikalbėti. Jei tokios galimybės neturite, skambinkite į nemokamas psichologinės pagalbos linijas.

SVARBU ŽINOTI!

Nemokamos psichologinės pagalbos linijos

Vaikų linija – 8 800 11 111

Jaunimo linija – 8 800 28 888

Dažniausiai žmogus, iš kurio tyčiojamas, yra niekuo nekaltas, tačiau kartais pasitaiko, kad patyčias išprovokuojame ir patys:

- netinkamai elgdami viešumoje;
- talpindami internete dviprasmiškas nuotraukas;
- pasirinkdami slapyvardžius, suteikiančius pretekstą patyčioms;
- rašydami netikusius, dviprasmiškus tekstus, komentarus;
- kitaip neapgalvotai elgdami.

Aptarkite šį pavojų su savo vaiku ir atkreipkite dėmesį į tai, kaip dera elgtis – viskas, ką talpiname savo kompiuteryje, gali tapti vieša, tad visada internete turėtume elgtis taip, kaip būdami viešumoje.

PATARIMAI!

Patarkite vaikams nereaguoti į pavienes nemalonas žinutes internete, padėkite įjungti tokių žinučių autorių blokavimo funkciją arba kreipkitės į svetainės administratorius.

Jei vaikas tapo elektroninio persekiojimo auka, kreipkitės į svetainės administratorių, paprašykite žeminančią informaciją pašalinti, taip pat kreipkitės į policiją.

Konsultuokitės su psichologu arba skambinkite nemokamu psichologinės pagalbos telefonu.

Neleiskite, kad jus filmuotų ar fotografuotų, kai esate apsvaigę ar kokioje kitoje nepatogioje situacijoje.

Patys nerašykite netinkamų komentarų, negrasinkite kitiems žmonėms ar jų grupėms.

Netinkamų nuotraukų į internetą nedėkite patys, nesiųskite jų draugams ar pažįstamiems, paaiškinkite vaikui, kodėl tą daryti pavojinga.

Jei vaikai tampa apatiški, niekuo nebesidomi, tai gali būti patyčių rezultatas – pasikalbėkite su vaikais, padėkite jiems įveikti nemalonią situaciją.

PAPILDOMAS SAUGUMAS!

Reguliariai patikrinkite, kokią informaciją apie jus ir jūsų vaikus pateikia interneto paieškos sistemos, pvz., www.google.com.

Jei randate, kad kažkas naudojasi jūsų ar jūsų vaikų vardu arba nuotrauka, informuokite svetainės administraciją apie nesankcionuotus prisijungimus ar neteisėtą jūsų duomenų panaudojimą. Svetainės administracija turėtų patikrinti asmens tapatybę, pašalinti neteisingai naudojamus duomenis ir užblokuoti neteisėtai duomenis naudojančius interneto vartotojus.

4. NE INTERNETUI IKI PARYČIŲ!

Dažnai bendravimas internete ir kita įdomi veikla vaikus taip įtraukia, kad nejučia ateina ir rytas. Tai kenkia ne tik pažymiams mokykloje, bet ir bendravimui su draugais, kitai veiklai. Vaikai, kurie naudoja viešą interneto prieigą, turi daugiau apribojimų. Bibliotekoje dažniausiai nustatomas 1–2 valandų naudojimosi kompiuteriu limitas, kuriam pasibaigus reikia užleisti vietą kitiems. Namuose tokio limito nėra, todėl reiktų stebėti, kiek laiko vaikas praleidžia prie kompiuterio, siekti, kad kompiuteris ir internetas netaptų jo vieninteliu užsiėmimu.

Štai keletas požymių, akivaizdžiai parodančių, kad vaikas turi polinkį į priklausomybę nuo kompiuterio:

- Kompiuterio neišjungia net nakčiai.
- Visą kasdieninę veiklą perkelia prie kompiuterio: ten valgo, ruošia pamokas, pramogauja, ilsisi.
- Užmiršta atlikti būtiniausius dalykus: laiku nepavalgo, nenuėina į tualetą ar nusiprausti, atsitraukia nuo kompiuterio ir visa tai padaro tik tuomet, kai ilgiau kentėti nebegali.
- Nebeišsimiega: žaidžia ar bendrauja iki vėlumos, o kai atsigula miegoti, prieš akis dar ilgai sukasi žaidimų vaizdai ar pokalbių fragmentai.
- Ima meluoti tėvams – užuot padėjęs atlikti namų ruošos darbus, apsimeta, kad yra labai užsiėmęs – ruošia pamokas, rengiasi pristatymui ar pan.
- Apleidžia kitą veiklą: nebevaikšto į sporto treniruotes, nebesimoko groti muzikos instrumentu, nebeina į kiemą su draugais žaisti futbolo ir pan.
- Atsiranda agresijos požymių: konfliktuoja su tėvais, skriaudžia jaunesnius už save brolius ar seseris, reiškia įsitikinimą, kad žiaurumas yra tinkama priemonė bendravimo problemoms spręsti.

Atkreipkite dėmesį, kiek laiko vaikas praleidžia prie kompiuterio ir interneto.

Raskite pusiausvyrą tarp jo virtualaus gyvenimo ir realaus gyvenimo pramogų.

Stenkitės pasiūlyti kitos įdomios ir aktualios veiklos, skirkite vaikams daugiau dėmesio.

Atkreipkite dėmesį į tai, kaip ir kiek vaikas miega. Jei po žaidimo sesijos ar ilgų pokalbių kankina nemiga, pradėkite riboti laiką prie kompiuterio.

III. RŪPINAMĖS KOMPIUTERIO SAUGUMU

Jei naudojotės kompiuteriu, ko gero, būsite girdėjęs ir apie kenkėjiškas programas. Kartais kenkėjiškos programos padaro tiek pat žalos kiek neapdairiai atskleista asmeninė informacija – ją pik-tadariai, sukūrę kenkėjiškas programas, gali pavogti iš jūsų kompiuterio, o jūs apie tai nė neįtarsite! Todėl naudojantis kompiuteriu, ypač namuose, būtina užtikrinti jo apsaugą nuo virusų!

Kenkėjiškų programų yra įvairių ir jos veikia skirtingai – vienos gadina kompiuterį, kitos kopijuoja kompiuteryje saugomus duomenis ir perduoda virusų kūrėjams, trečios trina informaciją iš jūsų kompiuterio. Bet kuriuo atveju, visos jos daro žalą, kuriai ištaisyti reikia ir specialistų pagalbos, o tai kainuoja pinigus. Todėl vertėtų šiek tiek daugiau žinoti apie kenkėjiškas programas, kaip jos plinta ir kaip nuo jų apsisaugoti.

PATARIMAI!

Įdiekite namų kompiuteriuose legalias antivirusines programas.

Niekada neišjunkite antivirusinių programų, įspėkite apie tai savo vaikus.

Jei kompiuterio apsauga rekomenduoja neatidarinėti tam tikrų puslapių ar programų (dažniausiai ekrano viršuje atsiranda įspėjimas, kad pusla-pis ar programa gali kelti grėsmę jūsų kompiuterio ar duomenų saugumui), neatidarinėkite jų.

Nepersiuostinėkite grandinininių laiškų: jie yra interneto šiukšlės ir virusų plati-nimo šaltinis.

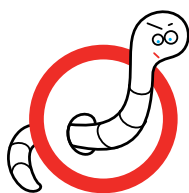
Neatidarinėkite nepageidaujamų laiškų.

Nesisiųskite nelegalių programų, žaidimų ar muzikos; nesiųskite nepažįstamo formato bylų.

Naudokitės informacija, kurią galite gauti iš legalių ir patikimų interneto paslaugų teikėjų.

Paaiškinkite vaikams apie apsikeitimo programų keliamas grėsmes.

KENKĖJIŠKŲ PROGRAMŲ RŪŠYS

Interneto kirminai greitai dauginasi ir žaloja kompiuterio sistemą. Daugiausia kirminai plinta elektroniniu paštu.

Trojanai (Trojos arkliai) į kompiuterį patenka prisidengę nekenksminga programėle, pavyzdžiui, žaidimu. Vos tik ši programa paleidžiama, ima veikti ir Trojos arklys: įleidžia į kompiuterį įsilaužėlius, o šie jau gali vogti kompiuteryje esančią ar internetu naudojamą informaciją.

Paslėptieji Trojanai – dar grėsmingesni Trojos arkliai. Tai programos, patenkančios į kompiuterį vartotojui net nepastebint. Kai tik tokia programa atsiranda kompiuteryje, ji atidaro nematomą koridorių, per kurį kompiuteris yra kontroliuojamas. Taip užkrato kūrėjas gali trinti dokumentus, naikinti informaciją kietajame diske, pasisavinti konfidencialius duomenis, atidaryti komunikacinius portus ir nuotoliniu būdu kontroliuoti kompiuterį.

Šnipinėjimo programos renka duomenis apie jūsų kompiuterį bei naršymo įpročius. Šnipinėjimo programos tiesiogiai kompiuterio darbo netrikdo, tačiau kaupia ir perduoda informaciją apie naršymą internete: kokie puslapiai lankomi, kiek laiko juose praleidžiama ir pan. Taip pat dažnai renkama informacija ir apie patį kompiuterį: kokia operacinė sistema, procesorius, atmintis ir t.t. Yra sukurti netgi šnipai išsiaiškinti, ar naudojamos programos kompiuteryje yra legalios, ar ne. Surinkta informacija gali būti panaudota komerciniais ar rinkodaros tikslais, tačiau niekada negalite tiksliai žinoti, kam konkrečiai yra renkama tokia informacija ir kas su ja bus daroma vėliau.

Kompiuterinis virusas – tai speciali nedidelės apimties programa, turinti automatinį dauginimosi-maskavimosi mechanizmą ir galinti pakenkti kompiuteriui. Virusais laikomos ir kitos kenkėjiškos programos: kirminai, Trojanai bei paslėptieji Trojanai, taip pat šnipinėjimo programos.

Įsilaužimo į kompiuterius priemonės sparčiai tobulėja: programišiai kuria specialius įsilaužimo įrankius, kuriais galima nuotoliniu būdu valdyti kompiuterį, gauti jame esančią informaciją bei atlikti įvairias operacijas. Apmaudu, bet tokios programos viešai prieinamos internete, todėl jomis naudotis gali praktiškai bet kas – nebūtinai pamišęs kompiuterių genijus ar IT specialistas.

„Trojan“ virusas pasiglemžė 675 tūkst. svarų sterlingų

„Londono žinios“

2010 rugpjūčio mėn. 11 d. 16:02

© Corbis

Tūkstančiai britų, kurie naudoja internetinę bankininkystę, tapo nusikaltėlių aukomis, kai kompiuteriai buvo užkrėsti „Trojan“ virusu, praneša dailymail.co.uk.

Apie 3000 neįvardyto banko klientų iš viso prarado 675 tūkst. svarų sterlingų. „Sumanusis“ virusas, tušindamas banko sąskaitas, nesukėlė jokių įtarimų, mat rodė „įprastus“, o iš tikrųjų suklaidotus banko duomenis.

Ekspertai teigia, kad šis virusas yra prieš trejus metus veikusio internetinės bankininkystės viruso „Zeus v 3“ variantas. Jis renka duomenis ir perveda pinigus automatiškai, jei banko sąskaitoje užtinka daugiau kaip 800 svarų sterlingų. Vienas neįvardyto britų banko atstovas teigė: „Šis virusas labai subtilus, jo neįmanoma susekti tradicinėmis apsaugos sistemomis.“

Tai vienas pavojingiausių virusų, su koku teko susidurti nukentėjusiai kompanijai. Internetinės bankininkystės vartotojai įspėjami reguliariai tikrinti sąskaitos balansą ir nuolat prisiminti apie galimą virusų ataką.

Taip pat pranešama, kad apie 100 tūkst. britų namų kompiuterių buvo užkrėsta įvairiomis „Trojan“ viruso formomis.

Kompiuterinės apsaugos kompanijos „McAfee“ atstovai teigė, kad bankų sistemas palaužti yra labai sunku, tad interneto nusikaltėliai renkasi silpniausias sistemas, pradedant vartotojų

28 pav. Informacija apie „Trojan“ virusų padarytą žalą gyventojams.

KODĖL KAŽKAS NORĖTŲ ĮSILAUŽTI Į MANO KOMPIUTERĮ?

- Dėl „sportinio intereso“ – noro įrodyti pačiam sau ar kitiems: „Aš galiu įveikti bet kurią kompiuterio apsaugą“.
- Dėl noro pasipelnyti.

Virusai platinami visiems interneto vartotojams, o jų žala gali būti labai nemaža – pavyzdžiui, teks iš naujo rašyti ataskaitą ar nešti kompiuterį į taisyklą.

KENKĖJIŠKAS PROGRAMAS „PASIKVIEČIAME“ PATYS

Visi kompiuterio užkratai turi savo mėgstamas „transporto“ priemones (elektroninis paštas, internetiniai puslapiai, Skype, P2P tinklai), tačiau jie gali patekti į kompiuterį ir per serverius, išorinės atminties įrenginius, net CD ir DVD plokšteles.

Kompiuteriniai virusai sparčiai tobulėja. Jų kūrėjai stengiasi kenkėjiškas programas kuo geriau užmaskuoti ir dažnai naudoja vartotojų nepatyrimu.

Populiariausios virusų slėptuvės:

- **Internetiniai puslapiai.** Kai kurie interneto puslapiai sukurti taip, kad juose gali būti virusų slėptuvei palankių komponentų, todėl galite „pasigauti“ virusą vos apsilankę tokia puslapyje.
- **Elektroninis paštas (nepageidaujami laišakai).** Juo virusai gali keliauti labai sparčiai. Laiške gali būti užkratas, kuris suveikia, kai atidarote tokį laišką ar jame esantį priedą.
- **Grandininiai laišakai.** Grandininuose laiškuose gali būti paslėpta virusinė programa, renkanti in-

terneto adresus, todėl persiųsdami tokį laišką, rizikuojate išduoti savo ir savo draugų adresą virusų kūrėjams. Gan dažnai tokiu būdu surinkti adresai panaudojami tam, kad iš jūsų draugų pašto dėžutės (draugams apie tai nė nežinant) jums būtų persiųstas automatiškai generuojamas laiškas su prisegta kenkėjiška programa, naikinančia jūsų kompiuterio duomenis.

- **P2P (peer to peer) dokumentų apsikaitimo programos** (Torrentai, linkomanija) **ir FTP** (failų saugyklos). Čia dokumentus apsikaitimui talpina anoniminiai naudotojai, kurie gali modifikuoti duomenis ar programas. Iš esmės tai panašu į bendrojo naudojimo nosinę viešajame transporte – niekada nežinote, kas ja naudojosi iki jūsų.
- **Žaidimų programos ir programų papildiniai.** Kai kurie interneto naudotojai neturi pinigų legaliems žaidimams įsigyti ar iš principo nenori mokėti už intelektinius produktus, pasiekiamus internetu. Žaidimų kūrėjai kartais patys „įsiuva“ virusą į žaidimą, taip stabdydami nesankcionuotą jų nuosavybės naudojimą; kitais atvejais atsiranda „geradarių“, kurie „nulaužia“ žaidimų kūrėjų sukurtas apsaugas, tačiau į pakeistą failą prideda ir savo sukurtas kenkėjiškas programas.
- **Iššokantys reklaminiai langai.** Kai kurie reklaminiai langai sukurti taip, kad suklaidintų interneto naudotojus – vietoje uždarymo mygtuko būna įrašytas nelegalios programos aktyvavimo mygtukas.
- **Suaugusiems skirto turinio puslapiai ar failai.** Tokiuose puslapiuose dažnai slepiami šnipinėjimo virusai, kurie gali prasiskverbti į jūsų kompiuterį ir pakenkti jūsų privatumo ar duomenų saugumui.

APSAUGOKITE KOMPIUTERĮ

Kompiuterį nuo virusų apsaugo legalios antivirusinės programos. Tai, ką mes vadiname antivirusinėmis programomis, yra sudėtingas programų rinkinys, kurį sudaro kelios sudedamosios dalys:

- Apsauga nuo virusų atpažįsta kenkėjiškas programas, įspėja apie pavojų, perkelia virusais užkrėstus duomenis į saugią vietą ir juos nukenksmina.
- *Ugniasienė* (Firewall) apsaugo nuo nesankcionuoto prisijungimo prie jūsų kompiuterio – programišių bandymų užvaldyti jūsų kompiuterį ir pasinaudoti jame esančiais duomenimis.
- Nepageidaujamų laiškų kontrolė atpažįsta virusinius ir automatinėmis programomis siunčiamus laiškus pagal raktinius žodžius („pirkite“, „viagra“) ar adresatų skaičių ir nepraleidžia tokių laiškų į jūsų pašto dėžutę.

Antivirusinių programų kūrėjai kiekvieną dieną atnaukina žinomų virusų požymių duomenų bases. Jūsų kompiuteryje įdiegta antivirusinė programa kasdien susisiečia su pagrindine duomenų baze ir papildo ieškomų virusų sąrašą. Kasdien atnaujinami virusų aprašai leidžia kovoti su pačiais naujausiais virusais. Nelegalios antivirusinės programos neatnaukina virusų aprašymų, todėl sugeba atpažinti ir nukenksminti tik seniau sukurtus virusus.

Lietuvoje populiariausios antivirusinės programos:

- AVG Anti-Virus;
- Kaspersky AntiVirus;
- Norton Antivirus;
- McAfee VirusScan;
- Dr. Web;
- ZEBRA triguba apsauga;
- ESET NOD32.

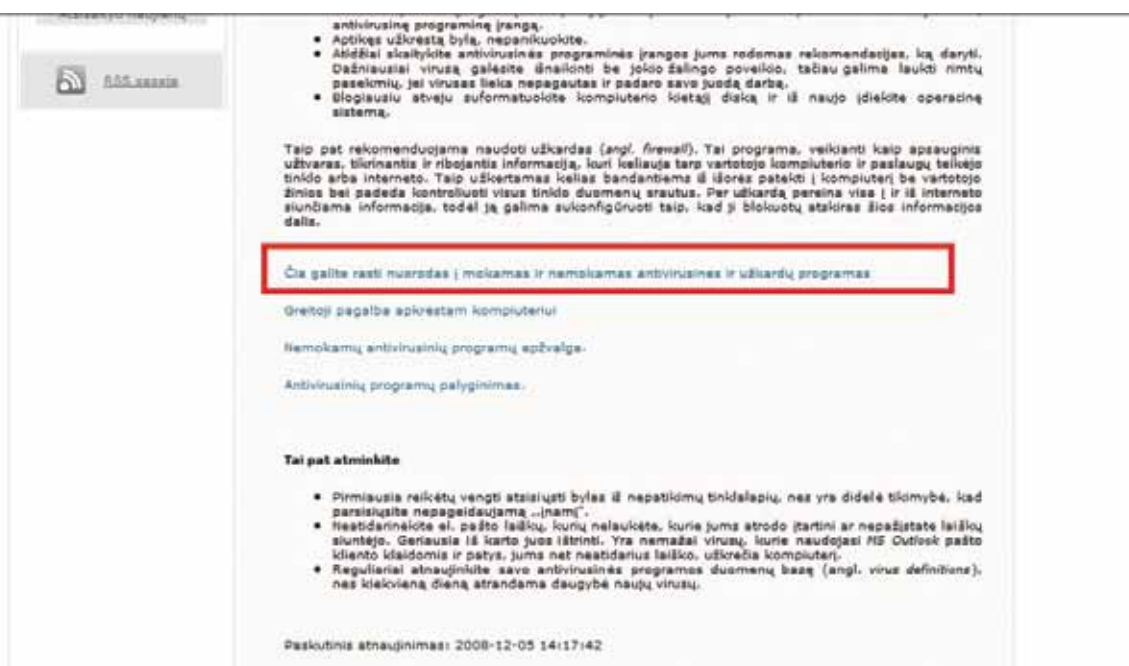
Pasirinkite tokią programą, kuri jums priimtinausia savo valdymu ir kaina. Antivirusines program-

as dažnai galite išbandyti nemokamai: bandomasis laikotarpis – 30, 60 ar 90 dienų – tiek laiko visiškai užtenka įsitikinti programos efektyvumu ir valdymo patogumu.

Dauguma antivirusinių programų yra mokamos, tačiau yra ir nemokamų. Plačiau – www.esaugumas.lt (pav. 29–31).

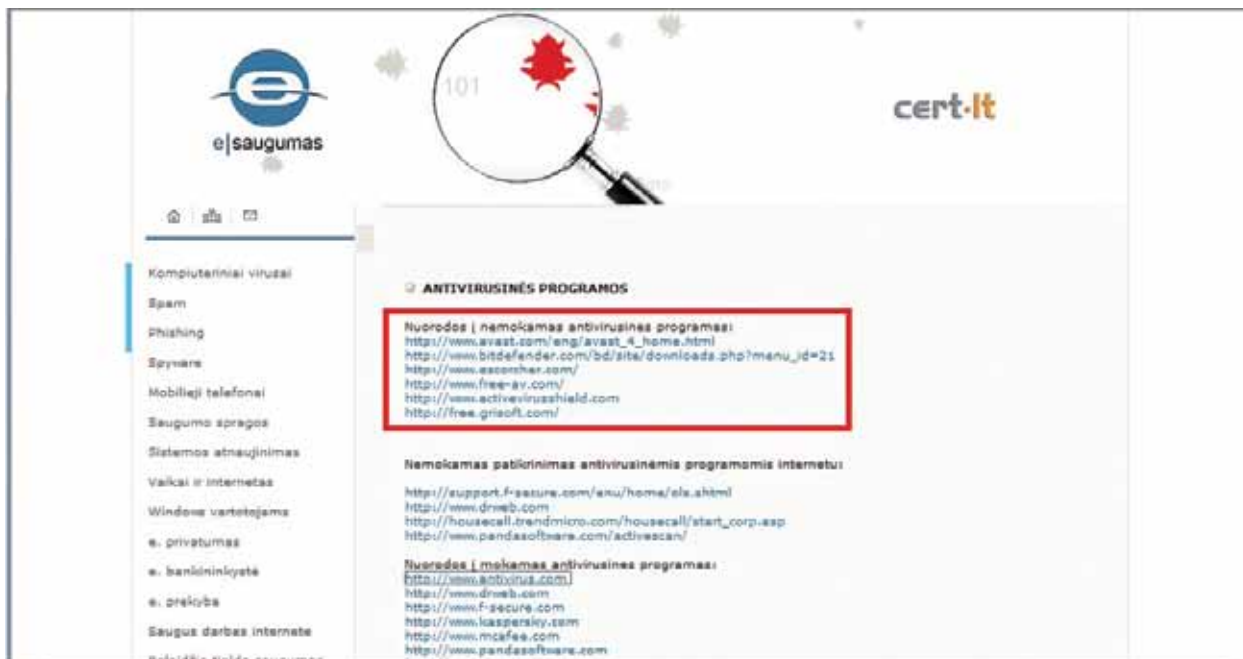

29 pav. Kairiajame stulpelyje pateikiamos įvairios kenkėjiškos programos. Pasirinkite vieną jų.

30 pav. Pasirenkame „Kompiuterinius virusus“, po to nuorodą į mokamas ir nemokamas antivirusines ir užkardų programas.

Čia pateikiama išsami programų analizė bei jų pavadinimai. Šias programas galite parsisiųsti spustelėję ant pateikiamos nuorodos.

31 pav. Nemokamą antivirusinę programą galite parsisiųsti spustelėję nuorodą.

BAIGIAMASIS ŽODIS

Medžiagoje, su kuria susipažinote, buvo kalbama apie interneto grėsmes ir pavojus. Baigiant temą norisi akcentuoti, kad savaime internetas nėra nei blogas, nei geras. Viskas priklauso nuo to, kaip ir kam jį naudojame.

Perskaitytą šią medžiagą, geriau įsivaizduojate, kokios grėsmės gali kilti naudojantis internetu bei kaip nuo jų apsaugoti. Taip pat geriau suprasite vaikus bei galėsite jiems padėti saugiai naudotis internetu.

Linkime jums susidraugauti su internetu patiems ir iš naujo atrasti bendravimą su vaiku. Pabandykite internete naršyti kartu: galbūt daug ką pamatysite vaiko akimis, pastebėsite naujų dalykų, patirsite naujų įspūdžių. Norėdami geriau pažinti vaikus, būti arčiau jų, pažaiskite kartu su jais. Visų pirma, bendras užsiėmimas suvienys, antra – pamiršite dienos rūpesčius.

Siūlome lanksčiai reaguoti į vaikų argumentus apie interneto naudą ir draugiškumą, suprasti jo teikiamą galimybę rasti reikalingą informaciją, bendravimo erdves, laisvalaikio praleidimą. Džiaukimės, jeigu vaikai pasiūlo padėti tobulinti mūsų kompiuterinio raštingumo įgūdžius.

Tikime, kad žinodami interneto pranašumus ir keliamus pavojus, pasirinksite saugiausią kelią kelionėje po interneto platybes sau ir savo vaikams, užmegsite tvirtesnę tarpusavio dialogą, kuris tęsis ir vaikams augant.

NAUDINGOS NUORODOS:

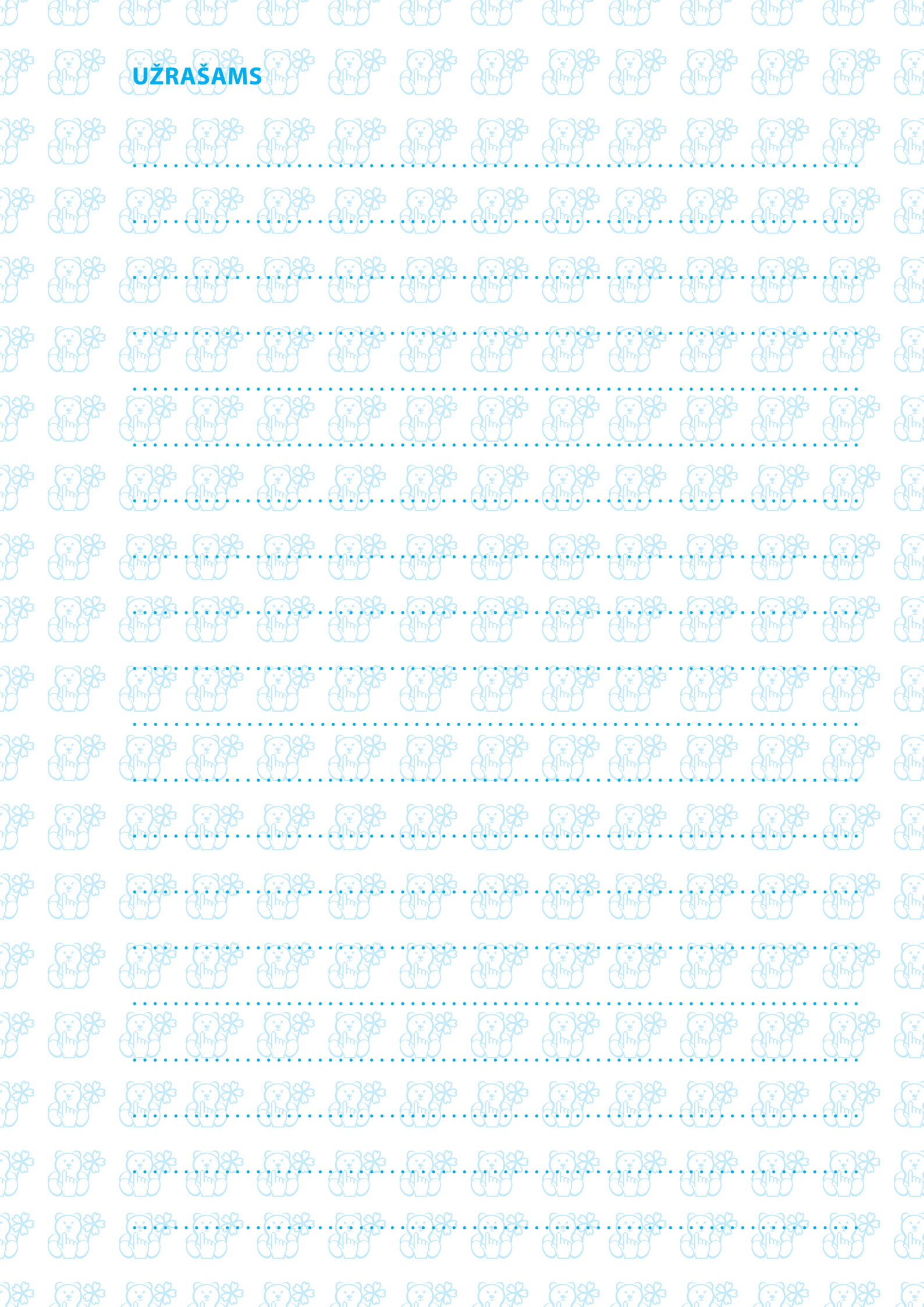
www.draugiskasinternetas.lt

www.esaugumas.lt

www.esecurity.lt

www.pegi.info/lt

UŽRAŠAMS

UZRAŠAMS

